

T.C
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞAMANİZM KÜLTÜRÜNÜN TEKSTİL VE MODA
TASARIMLARINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe ZÜMBÜL

Enstitü Anasanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı
Enstitü Sanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nursen GEYİK DEĞERLİ

MART- 2023

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞAMANİZM KÜLTÜRÜNÜN TEKSTİL VE MODA
TASARIMLARINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe ZÜMBÜL

ORCID ID: 0000-0002-0790-9124

Enstitü Anasanat Dalı: Tekstil ve Moda Tasarımı
Enstitü Sanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı

Bu tez 09/03/23 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Nursen GEYİK DEĞERLİ	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Bahar YILDIZ	BAŞARILI	
Doç. Duygu ATALAY ONUR	BAŞARILI	

Enstitü Müdürü
Onay

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Tuğçe ZÜMBÜL

09/03/2023

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, beni her zaman destekleyen ve samimiyetini hissettirerek doğru şekilde yönlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Nursen GEYİK DEĞERLİ'ye teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek lisans öğrenimim süresince bana destek olan aileme, arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma, bu projem konusunda desteklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Tuğçe ZÜMBÜL

09/03/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	2
BÖLÜM 1: ŞAMANİZMİN TARİHİ.....	3
1.1. Şamanizm Nedir?.....	3
1.1.1. Şamanizm’de Köken ve Tarihi	4
1.1.2. Şaman Kültüründe İnanç	7
1.1.3. İnsanlık Tarihinde Şamanizm	9
1.1.4. Türk Kültüründe Şamanizm’in İzleri.....	13
1.2. Şaman’ın Seçilmesi	14
1.3. Şaman Törenleri.....	19
1.4. Şaman Giysileri ve Kullandıkları Aksesuarlar	23
1.4.1. Şaman Kostümlerinde Kaftanlar ve Manyaklar.....	23
1.4.2. Şaman Davulu.....	31
1.4.3. Şamanların Törenlerde Kullandıkları Başlıklar	36
1.4.4. Ayinler de Kullanılan Şaman Maskeleri.....	38
BÖLÜM 2: MODANIN TANIMI VE TARİHÇESİ.....	41
2.1. Modanın Tanımı	41
2.2. Modanın Tarihçesi.....	43
2.3. Moda ve İnsan İlişkisi	45
2.4. Moda Akımları	46
2.4.1 Gerçeküstücülük Akımı	47
2.4.2 Bohem Akımı.....	51
2.4.3 Eklektik Akımı.....	53
2.5. Fast Fashion.....	56
BÖLÜM 3: ŞAMAN KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZDEKİ MODA VE TEKSTİL ÜRÜNLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ	57
3.1. Phaa Phii Mon	57
3.2. Nicholas & Christopher Kunz	57
3.3. KTZ	59
3.4. Gyo Yuni Kimchoe.....	59
3.5. Shipibo Halkı Halıları.....	60
3.6. Philippo Gifford.....	61
3.7. Valentino, Lanvin, Christian Dior Markalarının Şaman Kültüründen Etkilendikleri Aksesuarları.....	63

BÖLÜM 4: TASARIM VE UYGULAMA	65
4.1. Tasarım Planlaması Aşamaları.....	65
4.1.1. Hikâye Panosu	65
4.1.2. Desen Tasarımları Geliştirme Süreci.....	66
4.1.2.1 Desen 1	66
4.1.2.2 Desen 2	67
4.1.2.3 Desen 3	68
4.1.2.4 Desen 4	69
4.1.2.5 Desen 5	70
4.1.2.6 Desen 6	71
4.1.2.7 Desen 7	72
4.1.2.8 Desen 8	73
4.1.2.9 Desen Patchwork	74
4.1.2.10 Desen 10	75
4.1.2.11 Desen 11	76
4.2. Tasarım Geliştirme Süreci.....	77
4.2.1 Tasarım 1	78
4.2.2 Tasarım 2	80
4.2.3 Tasarım 3	82
4.2.4 Tasarım 4	84
4.2.5 Tasarım 5	86
4.2.6 Tasarım 6	88
4.2.7 Tasarım 7	90
4.2.8 Tasarım 8	92
4.3. Gerçekleştirme ve Tasarımların Görselleri.....	94
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	100

KISALTMALAR

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Doç. Dr.	: Doçent Doktor
Yrd. Doç.	: Yardımcı Doçent
Öğr. Gör.	: Öğretim Görevlisi
t.y.	: Tarihi Yok
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ö.	: Milattan Önce

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Karakol'da Mezar Levhası Üzerindeki Şaman Tasviri, Altaylar- M.Ö 2000	5
Şekil 2: Şaman Törenleri 1	22
Şekil 3: Şaman Törenleri 2	22
Şekil 4: Şaman Törenleri 3	23
Şekil 5: Yakut Şaman Giysisi (Manyak)	26
Şekil 6: Şaman Giysilerinde İskelet Simgesiliği,	26
Şekil 7: Şaman Manyak Örneği 1	27
Şekil 8: Şaman Manyak Örneği 2	28
Şekil 9: Şaman Manyak Örneği 3	29
Şekil 10: Şaman Manyak Örneği 4	30
Şekil 11: Şaman Davulu	34
Şekil 12: Şaman Davulu 2	35
Şekil 13: Şaman Davulu Üzerindeki Resimler	35
Şekil 14: Şaman Başlığı 1	37
Şekil 15: Şaman Başlığı 2	38
Şekil 16: Kaya Resimlerinde Boynuzlu-Maskeli Şamanlar	39
Şekil 17: Buryat Şamanlarına Ait Maske	40
Şekil 18: Şaman Maskeleri Örnekleri	40
Şekil 19: Örnek Fresk M.Ö. y. 1600- M.Ö. y. 1150 İraklion, Girit	43
Şekil 20: Örnek Fresk, Mısır	44
Şekil 21: Tasarım örneği, Tokugava Dönemi, Japonya	45
Şekil 22: Rene Magritte, Kırmızı Model 1935	48
Şekil 23: Gerçeküstücülük Akımı Tasarımları 1	49
Şekil 24: Gerçeküstücülük Akımı Tasarımları 2	49
Şekil 25: Vivienne Westwood Gerçeküstü Tasarım Örneği	50
Şekil 26: Bohem Tarzı	51
Şekil 27: Bohem Akımı	52
Şekil 28: Etro Spring 2015	53
Şekil 29: Eklektik Tasarımlar	54
Şekil 30: Stella Jean Eklektik Tasarım Örneği	55
Şekil 31: Şaman Şalları	57
Şekil 32: KTZ Aw-15 Koleksiyon	59
Şekil 33: Gyo Yuni Kimchoe Aw/15	60
Şekil 34: Shipibo Desenleri	61
Şekil 35: Shipibo Kimono Koleksiyonu 1	62
Şekil 36: Shipibo Kimono Koleksiyonu 2	62
Şekil 37: Dior Koleksiyonu	63
Şekil 38: Lanvin Koleksiyonu	63
Şekil 39: Valentino Koleksiyonu	64
Şekil 40: Hikâye Panosu	65
Şekil 41: Desen Tasarımı 1	66
Şekil 42: Desen 1 / Birim Motif	66
Şekil 43: Desen Tasarımı 2	67
Şekil 44: Desen 2 / Birim Motif	67
Şekil 45: Desen Tasarımı 3	68

Şekil 46: Desen 3 / Birim Motif	68
Şekil 47: Desen Tasarımı 4.....	69
Şekil 48: Desen 4 / Birim Motif	69
Şekil 49: Desen Tasarımı 5.....	70
Şekil 50: Desen 5 / Birim Motif	70
Şekil 51: Desen Tasarımı 6.....	71
Şekil 52: Desen 6 / Birim Motif	71
Şekil 53: Desen Tasarımı 7.....	72
Şekil 54: Desen 7 / Birim Motif	72
Şekil 55: Desen Tasarımı 8.....	73
Şekil 56: Desen 8 / Birim Motif	73
Şekil 57: Desen Tasarım Patchwork.....	74
Şekil 58: Desen Tasarımı 9.....	75
Şekil 59: Desen 9 / Birim Motif	75
Şekil 60: Desen Tasarımı 10.....	76
Şekil 61: Desen 10 / Birim Motif	76
Şekil 62: Tasarım 1	78
Şekil 63: Tasarım 2.....	80
Şekil 64: Tasarım 3.....	82
Şekil 65: Tasarım 4.....	84
Şekil 66: Tasarım 5.....	86
Şekil 67: Tasarım 6.....	88
Şekil 68: Tasarım 7.....	90
Şekil 69: Tasarım 8.....	92
Şekil 70: Tasarım 4 Dikilmiş Ürün.....	94
Şekil 71: Tasarım 4 Detaylar	92
Şekil 72: Tasarım 1 Dikilmiş Ürün.....	92
Şekil 73: Tasarım 1 Detaylar	92

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Şamanizm Kültürünün Tekstil ve Moda Tasarımlarına Yansımaları	
Tezin Yazarı : Tuğçe ZÜMBÜL	Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nursen GEYİK DEĞERLİ
Kabul Tarihi : 09.03.2023	Sayfa No : 104
Anasanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı Sanat Dalı : Tekstil ve Moda Tasarımı	
Şamanizm bir yaşam biçimidir. Doğa ve yaradılış ile iletişim kurmanın bir yoludur. Şamanizm en eski inanç ve uygulamalardan oluşan derinden kök salmış bir insanlık mirasıdır. Tüm yerli kabilelerin özünde bulunan manevi bilgelik olarak da adlandırabilmektedir. Şaman kelimesi ise Sibiryada yaşayan Tungus kabilesinden gelmektedir. Şamanlar geçmişte yaşayan ataları ile iletişime geçerek onlardan bilgi almaktadırlar. Şamanlar, ruhlar alemi ile temas, bitkisel ilaçlar ile tedavi, ayinler ve geleceği görebilmek gibi birçok ortak özelliğe sahiptir. Gerçekleştirdikleri ritüellerde kullandıkları belli başlı eşyaları vardır. Bunlardan en önemlileri ise giydikleri özel kıyafetleri ve davullardır. Bu giysiler ve davullar şamanların tecrübelerine göre değişiklik göstermektedir. Ruhsal bir yolculuğa çıkmalarında davulun çıkarttığı tekdüze sesler rol oynamaktadır. Şaman giysilerine manyak adı verilmektedir. Manyak yalnızca üstlerine giydikleri paltodan oluşmaktadır ve üzerinde birçok detay bulunmaktadır. Deriler, demirden parçalar ve üzerlerine işledikleri farklı motiflerin birçok anlamı bulunmaktadır. Manyak dışında kullandıkları demirden eldivenler, hayvan derilerinden yapılmış çizmeler ve başlarına taktıkları hayvan tüylerinden yapılmış başlıklarda vardır. Tüm bunlar ruhsal yolculuk sırasında şamanların korunması ve ritüellerini daha kolay gerçekleştirmeleri için koruyucu unsurlardır. Bu çalışma şaman kültürü gelenekleri, ritüelleri ve giyim şekillerinin incelenmesi üzerine hazırlanmıştır. İncelenen konular arasında, kostümlerin üzerindeki desenler, kullanılan materyaller ve semboller de yer almaktadır. Şaman kültürü giysileri ile benzerlik gösteren moda akımları seçilmiştir. Bohem akımı ve şaman kültürünün birleşimi ile günümüz hızlı modasına uygun desen ve giysi koleksiyon önerisi sunulmuştur.	
Anahtar Kelimeler: Şamanizm, Şaman, Bohem Akımı	

İstanbul Nişantaşı University, Graduate Education Institute Abstract Of Master's Thesis

The Title of Thesis: Reflections of Shamanism Culture on Textile and Fashion Designs

Author : Tuğçe ZÜMBÜL

Supervisor : Assist. Prof. Dr. Nursen
GEYİK DEĞERLİ

Date : 09.03.2023

Nu. of Pages : 104

Department : Textile and Fashion Design

Subfield : Textile and Fashion Design

Shamanism is a way of life. It is a way of communicating with nature and creation. Shamanism is a human legacy that is deeply rooted in our oldest beliefs and practices. It can also be called the spiritual wisdom inherent in all indigenous tribes. The word shaman comes from the Tungus tribe living in Siberia. Shamans communicate with their ancestors who lived in the past and get information from them. Shamans have many common features; such as contact with the spirit world, herbal remedies, rituals, and divinations. They have certain items that they use in the rituals they perform. The most important of these are the special clothes they wear and the drums. These clothes and drums vary according to the experiences of the shamans. The monotonous sounds of the drum play a role in their spiritual journey. Shaman clothing is called maniac. The maniac consists only of the coat they wear over them, and there are many details on it. Leather pieces, metals and the different motifs they embroidered on them have many meanings. Apart from the maniac, there are iron gloves they use, boots made of animal skins, and headdresses made of animal hair that they wear on their heads. All of these are protective elements for the shamans to protect and perform their rituals more easily during the spiritual journey. This study has been prepared on the examination of how the traditions of shaman culture are reflected in the field of textile and fashion. The patterns on the costumes, the materials used and the symbols were examined. Fashion trends have been studied. As a result of the examinations, inspired by all these elements, a collection of patterns and clothes was created.

Keywords: Shamanism, Shaman, Bohemian Current

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Şamanizm'in ne zaman bir inanç haline geldiği tam olarak bilinmemektedir. Araştırmalar, bu inancın Taş Devri'ne kadar uzandığını göstermiştir. Bu inancın ilk görüldüğü yer Orta Asya bölgesi olarak bilinsede birçok toplulukta etkisi görülmektedir. Güney Amerika, Asya, Uzak Doğu, Avrupa ve diğer yerlerdeki kabilelerin inanç sistemlerinin oluşmasında rol oynamıştır. Orta Asya'da evren üzerinde gizli kuvvetlerin varlığına inanılmıştır. Doğa güçlerine inanmak neredeyse tüm dinlerde mevcuttur. Deniz, ateş, dağ, doğa olayları, ay, güneş gibi doğal unsurları yüceltme hissi geçmişten günümüze kadar uzanmaktadır. Gök kavramını ise Tanrı ile bütünleştirmişlerdir. Şamanizm doğa olayları ve ata ruh inancı olan eski bir inançtır. Din adamlarını ifade etmek üzere ise şaman kelimesini kullanmışlardır. Bu kelimenin kökenleri oldukça araştırılmıştır. Şamanlar, yalnızca bireyin değil bir bütün olarak toplumun sağlığı ve refahıyla ilgilenmektedirler. Toplum kavramı, tüm bitkileri, hayvanları ve bir bütün olarak çevreyi içermektedir. Şamanlar transa geçerek ruhlar alemi ile iletişime geçer, ruhlar ya da enerjiler tarafından yönlendirilmektedir. Trans sırasında şifa, gelecekle ilgili bilgi veya diğer konularda bilgi almaktadırlar. Şamanik olarak adlandırılan uygulamalar ve inançlar, tarihçiler, psikologlar, teologlar ve filozoflar dahil olmak üzere birçok bilim insanının dikkatini çekmiştir. Bu konuda birçok kitap ve bilimsel makale yayınlanmıştır. Hatta sadece şaman kültürü üzerine yazılmış dergiler bile bulunmaktadır. Bilim çağında olunmasına rağmen hala eski çağlardan gelen inançlara sık sık rastlamaktayız. Bilim maddi dünyanın tüm sebep sonuçlarını açıklıyor fakat metafizik hâlâ bilinmezler arasındadır. Yani ruhlar ve ruhani varlıklar hala inanç dahilindedir. Günümüzde Şamanizm tekrardan gündeme gelmeye başlamıştır ve insanlar tarafından ilgi görmektedir. Hazırlanmış olan koleksiyon, şaman kültürü ve bohem akımının birleştirilmesiyle günümüz modasına uygun hale getirilmiş ve geçmişe bir yolculuk yapılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın asıl amacı; Şamanizm'in kültürel veya tarihsel alanlarda ortaya çıkış nedenlerinin incelenmesi ve eski Türk toplumlarında Şamanizm'e bağlı kültürel bağların ortaya çıkarılıp tekstil ve moda tasarımına olan etkilerini ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmayla şaman kültürü, tekstil ve moda alanında tekrar hayat bulacak ve gün yüzüne çıkacaktır. Şamanizm desen ve süsleme motiflerimiz günümüz modasına kazandırılacak ve uyarlanacaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Literatür tarama, kütüphaneler, süreli-süresiz yayınlar, yerli-yabancı kaynaklar, yüksek lisans ve doktora tezleri, akademik yayınlardaki bildiriler, özel dergi yayınları, arşiv belgeleri, Halk Eğitim Merkezleri, elektronik ortamda literatür tarama, e-kütüphaneler, elektronik yayınlar, sanal müzeler, belgeseller, videolar, uygulamalar.

BÖLÜM 1: ŞAMANİZMİN TARİHİ

1.1. Şamanizm Nedir?

Geçmişten günümüze insanlığın varoluşu ile birlikte çeşitli dini inanışlar ortaya çıkmıştır. Şamanizm, günümüzde de geçerliliğini koruyan inançlar arasında muhtemelen anaerkil düzende ortaya çıkmış bir dindir. Milattan önceki yıllardan günümüze kadar İç Asya ve Orta Asya’da uygarlıklarını koruyan “Şaman” veya “Kam” denilen dindarların uyguladıkları bir dindir. Türklerin ve çevrelerindeki topluluklarında geçmişte etkilenecek yaşamlarını sürdürdüğü Şamanizm inancının Türkçedeki karşılığı Kam sözcüğü ile fonetik olarak aynı olduğu ileri sürülmüştür (Pamir, 2003: 52 -157).

Şamanizm sadece herhangi bir din değildir. Kendi başına bir “mezhep” ya da “tarikat” hiç değildir. Şaman kültürü ve kamlık Orta Asya Türk Kültür mirasımızın orta direğidir (Aslan, 2007: 1-117). Şaman kültürü ile ilgili çeşitli tanımlar halen yapılmaya devam etmektedir.

Arslan (2017:58) Türk Şamanizm’inin Kaynağına Doğru adlı çalışmasında bahsettiği gibi;

“Şamanizm’in tek tanrılı dinlerde görüldüğü gibi bir inanç sistemi ve kesin kuralları mevcut değildir. Şamanizm’i tarif ederken ona, Orta Asya ve Sibirya bölgesini çevreleyen dinlerden, çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir “kültür ocağıdır” denilebilir. Yaptığımız saha araştırmalarından çıkardığımız sonuca göre, Türk Şamanizm’i; Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya Türk kültürü başta olmak üzere, geniş anlamda Türk Dünyasının yaşayıp, bugüne kadar yaşattığı Türk kültürünün bel kemiğidir denilebilir.”

Şamanizm genellikle Sibirya kavimlerinde dini inanç ve dini merasimleri ifade eden bir kelime anlamına gelmektedir. Şamanizm’in temel ilkesi, doğanın canlı varlıklarının ve doğaüstü güçlerin saygı görmesi ve onlarla etkileşim kurulmasıdır. Fransız antropolog olan Roberte Hamayon’un düşüncesine göre Şamanizm Taş devrinde ortaya çıkan bir harekettir. Av ile avcı arasındaki manevi ilişkiyi sembolize etmektedir. Geniş bir alana yayılmış olan Şamanizm, Türk Moğolların eski kültür tarihinde çok önemli bir yer tutmaktadır. M.Ö II. Hunlar arasında varlığı keşfedilen “Gök Tanrı”, “Güneş”, “Yer-Su”, “Ölü”, “Ata” gibi Şamanizm’e ait kültlerin bir kısmının günümüze ulaştığı

görülmektedir. Bunlar genellikle çağdaş Altaylılar ve Yakutlarda görülmektedir (Pamir, 2003).

Gök Tanrı diniyle ilişkili olan Altaylılar, Güneşin “anne”, Ayın “ata” olduğuna inanmaktadırlar. Şamanizm’e göre kötü ruhlar sürekli olarak Güneş ve Ay ile savaş halindedir. Kötü ruhlar bazen Güneş’i ve Ay’ı ele geçirip karanlık dünyalarına sürüklerler, buna Ay ve Güneş tutulması denmektedir. Ay veya güneş tutulması olduğunda, şamanlar onları kötü ruhların esaretinden kurtarabilmek için bağırarak davul çalmaktadırlar. Bu seslerin kötü ruhları korkuttuğuna inanmaktadırlar. Şamanizm’in en önemli özelliği ise törenleridir. Bunlar; belirli günlerde ve özel günlerde yapılan törenler olarak ikiye ayrılmıştır. Törenler, farklı milletlerin inanç, örf ve adetlerine göre değişiklik göstermektedir. Kurban etmenin yolları ve benzersiz bir fedakârlık yöntemleri vardır. Atlara ve koyunlara kan dökülerek yaptıkları ayin “kan kurbanı” olarak bilinmektedir. Kansız kurban olarak bilinen ise; kutsal bir yere değerli bir şey sunmak, kutsal ağaçlara kumaş parçaları bağlamak veya ateşe içki dökmek gibi çeşitli uygulamalardır. Kansız kurban etmenin bir başka biçimi ise yeryüzüne salınan ruhlara adanan hayvanlardır. Şamanlıkta kurbansız törende, törensiz kurban da yoktur.

1.1.1. Şamanizm’de Köken ve Tarihi

Çoğu literatür de Şamanizm, milattan önce var olan, günümüze kadar devam eden ve Türklerin yaşamlarını idam ettirdiği yerlerde uygulandığı bilinen bir inanç ve uygulamalar sistemi olarak bilinmektedir. Türk Şamanizm’inin izleri Paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. Yazılı olarak herhangi bir literatür bulunmamaktadır, fakat bunun en iyi kanıtı kayalar üzerindeki şamanistik resimlerdir.

Şekil 1: Karakol'da Mezar Levhası Üzerindeki Şaman Tasviri, Altaylar- M.Ö 2000

Kaynak: (Kılıç, 2010:315)

Paleolitik dönemde mağaralarda bulunan kaya resimlerinin Şamanizm ile ilgili olduğunu iddia eden birçok araştırmacı mevcuttur. Bulunan kalıntıların Şamanizm'e ait olduğunu tüm araştırmacılar kabul etmiştir. Ayrıca dört kaynaktan alınan bilgiye göre Şamanizm Paleolitik çağda avcılar arasında ortaya çıkarak yayılmıştır. Şamanizm çok eski dönemlerden beri var olduğu için Kırgızlar arasında şamanların varlığından 7. yüzyılda Gök Türk Kağanlığı döneminde bahsedilmektedir. Birçok bilim adamı, Şamanizm'in gelişiminin 20.000-25.000 yıl önce uygarlık öncesi dönemlerde başladığı görüşünü savunmaktadır.

Şamanizm tarihinin 20 bin yıl olduğu kabul görmektedir ve küresel etkiye sahip tüm edebi kaynaklar bu konuda hemfikirdir. Ancak tarih öncesi çağlardan beri geçmişini kanıtlamak için girişimlerde bulunulmuştur. Milattan önceki varlığı kanıtlanamadığı için eski halklardan güvenilir bir bilgi elde edilememiştir. Şamanizm hakkında pek çok bilgiden bahseden belgelerin bolluğunu da belirtmekte fayda vardır. İskit belgelerinde, Tabgaçlar, Hiong-nu'lar, Avarlar ve Vusunlar hakkında olan bilgiler Şamanizm'in

varoluşuna ışık tutmaktadır. Şamanizm'in izlerine ilk olarak 8. yüzyılda Tang yazılarında rastlanmıştır, sonra en detaylı bilgi İbn Sina ve Marvaz'dan gelir ve ardından Kaşgarlı Dîvânu Lugâti't-Türk adlı kitabında bu inancın tekniğinden bahsetmektedir.

Şamanizm'in kökeni hakkında iki teori vardır. Bu teorilerden biri de Kuzey Asya kökenli olmasıdır. Kuzey Asya kuramına göre bu bölgeler, soğuk ve uzun geceleri olan kutup bölgeleridir. Bu bölgelerin kendine has özelliklerinden dolayı, kaynağı esrime olan arktik histeri, epilepsi ve sinirlilik halinin, şamanların maruz kaldığı konvülsiyonlara benzetildiği ispatlanmaya çalışılmıştır. Başka bir teori Güney Asya kökenlidir. Güney Asya teorisine göre, sıcak iklimle sahip bölgelerde meydana gelmiştir. Bu bölgelerden yayıldığına dair daha güçlü kanıtlar vardır. Güney Asya'daki anaerkil toplumların kültürlerinden beslenerek yayıldığı bilinmektedir.

Şaman kelimesini incelediğimizde pek çok dilde, bilgin ve bilim sözcüklerinin köküne denk geldiği bilinmektedir (Mihayl, 2001: 209-225.). Tunguzca "şaman" sözcüğünden geldiği bilinmektedir (Eliade, 1999: 628). Tunguzlarda şaman, bilge kişi anlamına gelmektedir. Şaman kelimesinin varlığından "E.İsbrand" ve "Branş'ın" seyahatnamelerinde de bahsedilmektedir. Bu çalışmalara göre; Tunguzca'da şaman bir nevi "rahip" veya "büyücü" demektir. Dolayısıyla Rusya'nın Sibiryaya ile doğrudan münasebete başladığı zamanlardan itibaren Avrupa'da yazılmış olan eserlerde şaman kelimesi ile aslında Tunguz büyücülerinin kastedildiği anlaşılmaktadır (Buluç, 1971: 310-335).

Rus bilim adamı Shikogorov, Şamanizm'den önce insanların Gök Tanrıya ve ölümler kültürüne inandıklarını söylemektedir. Gök Tanrıya tapınmak söz konusu olduğunda şamanın işi yoktur. Çok istisnai durumlarda, ölümler kültürüne ihtiyaç duyulduğu söylenmektedir. Bu yüzden Gök Tanrıya ait pek çok inanç ve uygulamanın Tunguz Şamanizm'ine taşındığı görülsede, Tunguz Şamanizm'inin yeni olduğunu belirtmektedir. Tunguz, Budizm'in etkisi altına girmiş ve bu dinin Yakutlar arasında yayılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. 19. yüzyılda Orta ve Kuzey Asya'da Budizm'in etkisi başlamıştır. Pali Samana, Sanskritçe Cramana kelimesi ve şaman kelimesi benzerliği görülmektedir (Günay, 2007: 544). Bazıları Şamanizm'in

Budizm’den etkilendiğini ve Budizm’in Kuzeydoğudaki etnik toplulukları etkileyip yaydığını iddia etmektedir (Eliade, 1999: 512).

Dünya iki şekilde ifade edilmektedir. Biri görebildiğimiz kutsal olmayan dünya, diğeri ise sıradan insanların göremediği, mitlerle benimsenen öteki dünyadır. Şamanın vazifesi ise bu iki dünya arasındaki dengeyi sağlamaktır. Şaman bu kötülüğe engel olmadığı takdirde insanların başına gelecek kötülöklere karşı onları uyararak, neden engel olamadığını açıklamaktadır (Perrin, 2003: 144).

Gök Tanrı dünyayı ve insanları yarattığında gökyüzüne gitmiş ve böylece onun yerini başka tanrılar almıştır. Kötü ruhların araya girmesiyle dünya ve insanların dengesi bozulmuştur, insan ruhu korumasız kalmıştır. Kötü ruhlar, hastalık ve ölümler ortaya çıkmıştır. Kötü ruhların ortaya çıkışı ile evren üç katmandan oluşmuştur. Bu açıklamaların sonucunda Eliade Şamanizm’in özellikle Orta ve Kuzey Asya’da geliştiğini, burada en üst düzeyde bütünleşmeye ulaştığını, dini fikirlerin ve kültürel figürlerin Antik Yakın Doğu’dan çok önce yayıldığını açıklamaktadır (Eliade, 1999: 628).

İslam kaynaklarında Şamanizm ile ilgili net bir bilgiye ulaşılammamaktadır fakat Yörökan’ın (2005:134) bir çalışmasında bahsettiği gibi;

Burunî: “Dinlerin çıkışından önce yeryüzünde ki insanlar doğuda oturlardı ve bunlar Şamanî dinine mensup idiler”.

Şamanizm’in eski bir din olduğu kanıtlanmaktadır. Şamanizm’in yazılı kaynakları az olsada, sözlü kültür yoluyla aktarımın etkisi de aynı derecede büyüktür. Bu sayede şamanik inançlar, teknikler, gelenekler ve kültür çağlar boyunca sözlü olarak aktarılmıştır.

1.1.2. Şaman Kültüründe İnanç

Şamanizm bilindiği üzere en eski inanışlardan biridir. Çeşitli ibadet teknikleri vardır. Bu inanç sistemine göre insanlar öldükten sonra ruhları yer yüzünü terk etmez ve dolaşmaya devam etmektedir. Şamanın ayinler ve özel teknikler ile bu ruhlara ulaşabildiğine inanılmıştır. Hastalıkların genelde ruhani kaynaklı olduğuna, her şeyin

bir ruhu olduğuna ve bunlarla iletişim kurulabileceğine inanmaktadırlar. Bu ruhlarla iletişim kurmak için danslar, müzikler, şarkılar eşliğinde çeşitli ritüeller gerçekleştirmektedirler. Trans haline geçerek spiritüel yolculuklar yapmaktadırlar. Trans halindeyken geçmişe ve geleceğe yolculuk yaparak diğer dünya ile iletişim kurma imkânı bulmaktadırlar. İyileştirme amaçlı birçok şifa uygulamaları gerçekleştirilmektedir.

Ocak'a göre Radloff'un yaklaşımı, Şamanizm'in Orta Asya'da var olduğu ve izlerinin bulunabileceği bilgisine yol açmaktadır. Başta siyasi ve coğrafi konum olmak üzere birçok nedenden dolayı Şamanizm'in bir din olup olmadığı konusunda bilgi edinilememiştir. Ancak Sovyet Rusya'nın dağılmasından sonra net bir veri eksikliği yaşansada bir din olarak Şamanizm hakkında bilgiler elde edilmiştir. Şamanizm, sihir ve büyücülüğe dayalı bir kabile dini olmasına rağmen hangi toplulukta ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Türklerin ilk sergiledikleri sistemde yoktur. Göktürkler ve Uygurlar'ın ağaç ve orman kültlerine kurban kesilen ritüellerde kam isminin anılmasında Şamanizm'in izlerine rastlanmıştır (Perrin, 2003: 144).

Cemal Şener, eserlerinde Şamanizm'in bir din olduğunu ve şamanın bir rahibin adı olduğunu belirtmektedir. Ancak Şener, Şamanizm'i kutsal bir din olarak değil, büyüye dayalı bir din olarak savunmaktadır. Eserlerinde Şamanizm'den bu şekilde söz etmektedir. Ziya Gökalp de iki argüman vermektedir; Biri dinden doğması, diğeri ise büyü ve büyücülüğten doğmasıdır. Cemal Şener bu görüşü desteklemektedir (Gökalp, 1976: 416).

Emel Esin, Şamanizm'i çok eski çağlardan beri var olan, Orta ve Kuzey Asya'ya hakîm, doğa unsurlarını özümseyen bir din olarak görmektedir (Bayat, 2006: 304). Eliade çalışmasına bir din olarak Şamanizm'den bahsederek başlamıştır, ancak bir sonraki sayfada bunun sadece bir teknik olduğunu söylemektedir. Onun görüşüne göre şamanlar, belirli bir trans halinde ruhunu bedeninden ayırarak yer altında ve gökte dolaşmaktadır. Esrime tekniklerini kullanarak iyi ve kötü ruhlarla iletişim kuran kişi olarak tanımlamaktadır. Ebu Reyhan ve Buruni'ye göre Şeriattan ve Buda'dan önce dünyanın doğusundaki halklar Şamaniyyün ve putperestlerdir. Horasan ise onları Şemenan olarak tanımlamıştır (Şeşen, 2017: 304).

17. ve 18. yüzyıllarda Georgi ve Banzarov gibi yazarlar Şamanizm'i bir din olarak benimsemişlerdir. Araştırmacılara göre, Hristiyanlığın yaygın olduğu yerlerde bir şaman sihirbaz, kâhin veya medyum olabilir, ancak din olarak kabul edilemez. Radloff, Anohin, Culloch ve birçok yazar Şamanizm'i Ural-Altay halkının dini olarak kabul etmektedir. Bu fikrin ortaya çıkmasından sonra Nioradze, Şamanizm'i dini bir sistemden ziyade bir dinin gelişmesinde bir aşama olarak görmektedir (Pratt, 2007: 316).

Eski Türk dininde Şamanizm unsurları vardır. Tek tanrılı bir dinin parçası olarak tanımlanmaktadır. Jochelson ve Bogoras gibi akademisyenler, Şamanizm'i bir din olarak değil, Kuzey Asya topluluklarının dini uygulamalarını özümseyen ve diğer bölgelere hakîm olan bir kültür olarak görmektedirler (Bayat, 2006: 304). Şamanizm aslında bir arkaik, dini, mistik, durumdur. Paleolitik dönemden bu yana etkileri gözlenmektedir (Ünver & Güngör, 1998: 280).

El Biruni Çin ve Hint Budizm'ini Tokuz Oğuz Şamanizm'i ile birleştirmiştir. İnsanlar Edyanın zu-hurundan ve Budasf'ın hurucundan önce hep şamandılar. Arzın şarki bölümlerini işgal ederler ve Nethenlere taparlardı. Çin'de Hind'te ve Tokuz Oğuz'da bunların kanıtları vardır. Şamanizm'in soydan gelen eski bir inanç olduğunu desteklemektedir (Hassan, 1985: 275).

Şamanizm'i din olarak kabul edenler olsa da, Şamanizm'in bir fikir, bir teknik ve bir tecrübe olduğu kabul edilmektedir. Türklerin inanç sistemine bakıldığında, yaşam koşulları gereği inanç ve kültürlerini beraberinde getirmişlerdir. Gök Tanrı kültü (inanç), atalar kültü, tabiat kültü yanlarında getirdikleri inanç sistemleridir (Ocak, 1983: 262).

1.1.3. İnsanlık Tarihinde Şamanizm

Antik dönemlerden beri doğa, insan ilişkileri inanç ve gelenek şekilleri günümüze yansımıştır. Coğrafi koşullar, iklim koşulları ve doğanın Şamanizm ile bağlantısı üzerinde durulmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda çok geniş bir alana yayıldığı söylenen Şamanizm uygulamaları, belki de ilk çağlardan beri var olmuştur. Dünya görüşleri Şamanizm tarafından belirlenen ve nüfusu birkaç yüz veya birkaç bin olan,

yaklaşık elli kişiden oluşan çok küçük etnik gruplar da olduğu tespit edilmektedir (Mihaly, 2015: 136).

Bunların yanı sıra, Şamanist inanç ve uygulamalarda, insanlar yaşam alanlarını tercih ederken göç ettikleri bölgelerin coğrafi koşulları önemli bir faktör olmuştur. Değişen durumlar, bu uygulamaları farklı alanlara da yaymıştır. Bunun sonucunda kültürel etkileşimler yaşanmış, bazı uygulamalarda bölgenin şartlarına göre farklılıklar olmuş ve böylece Şamanizm uygulamaları dünyaya yayılmıştır. İncelenen mağara resimleri, ritüel uygulamalar, kurbanlar, türbeler, dans figürleri ve avlanma tasvirleri de vardır. Avcı-çoban-çiftçi üçlemesinin şamanı etkilediği, şamanlarda av ile avcı arasındaki yakın bir bağ olduğu bilinmekte ve bu bakış açısı mağara resimlerinin yorumlanmasıyla da ispatlanmaktadır. Şamanizm'in yayılmış olduğu coğrafi bölgede şaman hayvanın efendisi kabul edilmektedir. Araştırmalar da hayvanların şamanın yardımcı ve koruyucu ruhu olduğundan bahsedilmiştir. Şamanın cinsiyeti bölgeden bölgeye değişmektedir. Sibiryâ şamanının avcı ya da savaşçı tasviri nedeniyle erkek olarak, Güney ve Doğu Asya'nın tarım bölgelerinde dişi olarak bahsedilir. Kökeni Orta ve Kuzey Asya'da bulunan ve milattan önceye dayanan bir inanç olan Şamanizm, kuşkusuz Asya'nın iç kesimlerinde ve Sibiryâ'da, Lapland Eskimoları, Nepal, Tibet ve Kızılderililer arasında gözlemlenmiştir. Ayrıca Kuzey ve Güney Amerika, Avustralya, Endonezya, Güneydoğu Asya, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore, Tibet ve Japonya'da da görülmüştür. Şamanizm yakın tarihte çokça eleştirilirken, çağa ve bölgeye göre karışık biçimlerle karşılaştırılmıştır. Çok hasar görmesine rağmen ciddi izler bırakmıştır (Eliade, 1999: 628).

Sibiryâ bölgesi, Yenisey, Lena nehirlerindeki kabilelerin ana vatanıdır. Buralarda yaşayan şamanlar şifacıdır ve hastalıklara sebep olan varlıkları aramakla sorumludur. Gelecekte yolculuk yapan bir esrime ustasıdır (Drury, 1996: 174). Aynı zamanda fal bakarak gelecek hakkında bilgi vermektedirler. Şamanlara verilen görevler bölgelerine göre farklılık göstermektedir. Ak ve Kara şamanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Yakut şamanları ak şaman ve kara şaman arasında ayrım yapsada, göksel ve yeraltı ruhlarını çağırabilmektedir. Yakutlarda, Tanrılara kurban veren Ajyojmalar ve kötü ruhlarla uğraşan Abasy Ojunalardan bahsedilmektedir. Gün batımında bir ateşin etrafında törenlerini yardımcı bir ruh çağırarak yapmaktadırlar. Etraflarına bir hayvan bağlanır ve

törenin sonunda kurban edilmektedir. Öte yandan Ak şamanların yardımcı bir ruhu yoktur, bu sebeple onlara dua ve tapınma ustaları denmektedir. Aynı tip şamanlar Buryatlar arasında da bulunur ve aradaki fark açıkça anlaşılmaktadır. Ak Şaman Tanrılarla, Kara Şaman ise ruhlarla ilgilenmektedir. Bu şamanların kıyafetlerinde de farklılıklar gözlenmiştir. Eliade'ye göre Ak şaman beyaz, Kara şaman mavi giymektedir. Hoppâl'e göre seçkin şamanlar genellikle mavi giysiler giyebilirlerdi. Bu farklılık Kırgız dilinde de görülmektedir. Ak şaman sadece insanları ve ruhları birleştirmekle kalmaz, aynı zamanda hastalıkları da iyileştirmektedir (Demir & Çomak, 2015: 206). Kırgızlar arasında şamanlar, genellikle hastaları tedavi etme rolünü üstlenerek birçok ritüele başkanlık etmektedirler. Altay şamanlarının net bir ayrımı yoktur ancak Ak ve Kara şamanlar olduğu söylenmektedir. Bu bölgede şamanların ayinler sırasında ruhlarla bağlantı kurduklarında, gelecek, hava durumu ve hasat hakkında bilgi aldıkları bilinmektedir. Altay şamanlarının doğum, evlilik ve cenaze törenlerinden bağımsız olarak kısırlık ve güç doğum gibi zor durumlarda kullanıldığı bilinmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda Kara şamanlar önemli bir yere sahip olmalarına rağmen yerini Ak şamanlara bırakmıştır. Çukçi halkında daha tecrübeli şamanlar olduğu bilinmektedir. Buradaki şamanların rüyalar aracılığıyla ruhlarla bağlantı kurduğuna ve hastaların rüyalarını kayıp ruhları geri getirmek için kullanabileceklerine inanmaktadırlar. Şamanların hastanın zihnini açtığına ve yakalanan ruhu, bir sinek veya arı biçiminde ele geçirdiğine inanılmaktadır (Drury, 1996: 174). Godi şamanları, cenazelere önderlik ederek ölülerin başka bir aleme geçişini gerçekleştirmektedirler. Godi şamanları gibi, Evenk şamanları da ölülerin ruhları başka bir aleme geçerken onlara eşlik etmektedirler. Uygurlar arasında bir şamanın kurban töreni yapıldığında bile kurbanı kendisinin öldürmediği, yalnızca dua ederek kurbanın ruhunun tanrıya götürülmesi görevini üstlendiği bilinmektedir. Şamanizm'in en derin izlerinin görülebildiği Urallarda; Lablar, Samoyed bölgelerinde ve Nenets, Nganassan, Enyest ve Selkuppı kabilelerinde görülmektedir. Sihir ve tılsımlara sahip olan şamanlar hakkında da pek çok bilgi bulunmaktadır. Bu kabilelerin genel şamanik özellikleri aynıdır. Kurban törenine başkanlık ederler, düğün, doğum gibi etkinliklere katılırlar, ayin sırasında geleneksel kıyafetler giyerler, şarkı söyleyip kuş cıvıltıları gibi sesler çıkarırlar ve vücutlarına sivri uçlu çiviler takmaktadırlar. Ayin sırasında onlar için çok özel olan şaman davullarını da kullanmaktadırlar. Şamanlar yeteneklerine göre kendi

aralarında üç şekilde ayrılmışlardır. Genel olarak, birinci kısımdaki şamanların göklerle temas halinde oldukları, vücutlarının içinden kesici aletler geçirebildikleri bilinmektedir. Bazı şamanların uzun yıllara dayanan tecrübelerinden dolayı çok fazla davulu olduğu bilinmektedir. İkinci kısımdaki şamanlar, ruhlarla iletişim kurar, hastaları iyileştirir, doğumlara katılır ve ateş etrafında ayinler yapmaktadır. Üçüncü kısımdaki şamanlar, ölümlerle iletişim kurmaktadır. Şamanizm'in varlığı Ob-Ugric, Mansi ve Khanty kabileleri arasında da bulunmaktadır. Mansi kabilesine ait zehirli mantarları yiyen ve halüsinasyonlar gören şaman tipi dikkat çekmektedir. Bu kabileye göre şamanlar hükümdarların torunlarıdır. Şamanın işlevleri, kendi nitelikleriyle iç içe geçmiştir (Mihaly, 2015: 136).

Örneğin halüsinojenik mantar yiyen bir şaman, ruhlarla bağlantı kurmaktadır. Başka bir grup şaman, kurban törenleri yapmakta ve tanrılarla sohbet etmektedir. Dolganlar arasında da Şamanizm'in izleri vardır. Bu kabileye göre gökyüzünün dokuz katmanı olduğuna inanılır ve şamanların ruhları arındırmak için bu katmanlar arasında yolculuk yaptıkları bilinmektedir.

Kuzey Asya'da şaman dini hakîm olmaya başlamıştır. Havanın durumunu önceden öğrenmek şamanların mistik tekniklerinden biridir. Tundrada veya kar fırtınasında kaybolan insanları, hayvanları ve kayıtlı nesneleri bulmak için şamanlara danışıldığı bilinmektedir (Eliade, 1999: 628). Şamanlar, daha kuzeyde ölenlerin ruhlarının geri dönmemesi için cenazelere çağırılmaktadır ve yeni evlileri kötü enerjilerden korumak için de düğünlere davet edilmektedirler. Güneyi ve Doğu Asya'yı dolaşan Şamanizm, Budizm, Taoizm, Konfüçyüsizm, Hristiyanlık, İslam dinleri arasında kendine has bir inanç sistemine sahiptir. Yaygın olduğu tüm alanlarda olduğu gibi, günlük hayatta psişik, kehanet, kara büyü, okült ve mistik güçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu bölgelerdeki şamanlar diğerlerinden farklıdır. Eski Çin ve Japonya'da önemli bir yeri olan Şamanizm, kadın şamanlar arasında çok iyi bilinmektedir. Çin Şamanizm'inin oluşumunda birçok erkek ve kadın büyücü, medyum, yağmur yağdırıcı denilen kendinden geçme yetenekleri olan insanlardan ve diğer entelektüel dehalardan bahsedilmektedir. Konfüçyüsçülük resmi din ilan edildikten sonra, Konfüçyüsçülük adı verilen metinlerde bu özelliklerin hemen hepsine Taoculuk adı verilmiştir. Şamanizm daha sonra Taoizm tarafından devralınmıştır (Drury, 1996: 174).

Hint kültürüne bakıldığında giyimlerinde, törenlerinde ve uyguladıkları tekniklerde Şamanizm'in yansımaları açıkça görülmektedir. Kuş sembolünün özellikle önemli bir yeri vardır. Bu, Şamanizm ile Kızılderili inançları arasındaki benzerlik olarak vurgulanabilmektedir. Tedavi yöntemleri açısından da önemli bir benzerlikten söz edilebilmektedir (Eliade, 1999: 628). Avustralya Aborjin inanç ve uygulamalarının, klasik Şamanizm'in tüm özelliklerine sahip olduğu bilinmektedir. Bu uygulamaları ise trans haline geçerek, ruh dansı denilen olguyu gerçekleştirmektedir. Sibiry'a'nın Şamanist uygulamalarına yakın olduğu bilinmektedir. Bu bölgede şaman zengin olarak kabul edilmektedir. Dünyada etkisini gösterdiği büyücülük, değişik görünümlere girmek gibi özelliklerini bu coğrafyada da sürdürmektedir. Uygulamalarda kullanılan halüsinojenik bitkiler ve ürünler bu bölgenin öne çıkan bir özelliği olmaktadır. Bu bitkiler ayrıca hastaların tedavisinde ve şamanların kendinden geçme evresinde de kullanılmaktadır. Avustralya'da Aborjinler arasında ve Yeni Gine'de Şamanizm'in farklı yönleri mevcuttur. Bunların yanı sıra Paleo-Asya Halkları Keltler, Yukagirler, Çukçalar, Koryaklar, Gilyaklar, İletemenler ve Grekler, Germenler, İskandinavlar ve Latinlerde de şamanlığın izlerine rastlanmaktadır.

1.1.4. Türk Kültüründe Şamanizm'in İzleri

En eski inanç sistemi olarak kabul edilen Şamanizm, farklı kültürleri birleştirip geniş bir coğrafyada etkisini göstererek günümüze kadar ulaşmıştır. Şamanizm'in günümüze kadar ulaşmasının nedeni; korku, gök gürültüsü, şimşek, fırtına ve kurak yaz bitkilerin yanması gibi şiddetli doğa olaylarının neden olduğu doğal afetlerin nedenlerinin anlaşılmamasından kaynaklanmaktadır. Korkulan bu olaylar doğaüstü nedenlerle açıklansada, asıl nedeninin doğaüstü kùltlerden geldiği düşünülmektedir. Doğa olaylarına verilen çeşitli tepkiler sonucunda “ata kùltleri, ağaç kùltleri, ateş kùltleri, su kùltleri, demir kùltleri, ölü/ölüm kùltleri, dağ kùltleri, kaya/taş kùltlerinin” ortaya çıktığı belirtilmektedir (Demir & Çomak, 2015: 215).

Bir inancın uyulması gereken kaideleri yol, din, insan sisteminin bütünüdür. Bu durum etnik grupların ve milletlerin ilkel dönemlerdeki tabiatüstü güçlere hissettikleri hayranlıkla başlamıştır (Gömeç, 1998: 4). Araştırma bulguları arasında toplumların birden fazla din ve inanç sisteminden etkilendikleri yer almaktadır. Türklerin benimsediği eski din olarak çeşitli görüşler sunulmuştur. Türklerin kadim inançlarının

incelenmesi sonucunda dile getirilen bir diğer görüş de Türklerin Şamanizm'i benimsediği yönünde olmuştur. Kafes oğlu ise eski Türk inancının Şamanizm olduğu fikrinin geçen yüzyılın ikinci yarısında Orta Asya Türkleri arasında yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıktığını ifade etmiştir. W. Radloff'un düşüncesine göre Şamanizm'in başlangıcı, Altay Türkleri arasında, İslam öncesi eski Türklerde başlamış olabileceği yönündedir (Ocak, 1983: 262).

Şamanist gelenekler ve uygulamalar geçmişi ve bugünü etkilemeye devam etmektedir. Anadolu inanç ve gelenekleri incelendiğinde, Şamanizm'in üzerinde düşünülemeyecek kadar çok şey ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Bugün toplumumuzda asırlardır devam eden geleneklerin sonu Şamanizm'e dayanmaktadır. Kurşun dökmek, kara tavuk kanına tılsım yazmak, büyü yapmak için deve idrarı içmek gibi kullanım alanları vardır (Uraz, 1992: 340).

Şamanik kültürün izleri, bilinçli ya da bilinçsiz olarak her insanın yaşamına gömülüdür. Bu izler doğum-evlilik-ölüm gibi, sosyal hayat gibi, Hıdırellez, Nevruz, yağmur duası, mezar taşları, keçe halılar, halı desenleri ve duvar halıları, nakış, sihir, büyü, kurban ve adak, köy oyunları, dans etmek, bez/kumaş bağlamak, mum yakmak, kubbe, mezar taşı okumak, eşiklerin kutsallığı, çok renkli taşlardan muskalar, flora ve faunanın kutsallığı, güneş ve aya dualar, bayramlar, reenkarnasyon, helva dağıtmak, tuz ve ekmek dağıtmak, sadaka vermek, kurşun dökmek, nazar boncuğu, tuzu ateşe atmak, ateşten atlamak, üç kez tahtaya vurmak, gökyüzü inançları, törenler, bayramlar, dualar, bitkisel ve hayvansal içecekler, ilaçlar, merhemler ve lanetlerdir (Demir & Çomak, 2015: 206).

1.2. Şaman'ın Seçilmesi

Şamanizm'in bir din olmadığı, sihir ve büyücülüğe dayalı bir teknik, deneyim veya düşünce sistemi olduğu uzun araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur (Çoruhlu, 2002, s. 438). Bu mistik inanç sisteminde ritüelleri gerçekleştiren kişiler şaman/kam olarak tanımlanmaktadır. Bir şaman, kendi teknikleri ile ruhunun vecd halinde göğe yükselip yeryüzüne indiğine inanan bir trans ustasıdır (Güngör, 2002: 40).

Şamanlık doğuştan gelen, irsi olan, kaçınılmaz bir özellik olarak belirtilmek istenmiştir. Şaman olmak her kaynakta farklı şekillerde açıklanmış olsa da özünde kalıtsal olduğu, soydan gelmekte olduğu ortak bilgidir. Şaman olacak kişinin bulundurulması gereken

özellikleri ve çeşitli ayrıcalıkları dünyaya geldiği ilk dakikadan beri varlığını göstermektedir. Hoppâl'ın 1997 senesinde Buryat şamanıyla gerçekleştirdiği bir görüşmede kaydettiği bilgilerde nasıl şaman olduğuna dair bilgilerde vardır. Hoppâl görüştüğü kişiye nasıl şaman olduğunu kesin olarak nereden bildiğini sormuştur, şamanda iki tane olan başparmağını göstermiştir. Şamanların fazla kemiklerinin olması onların şaman olduklarının bir diğer işaretidir. Başka bir Sibiry topluluğu olan Selkuplarda da başparmak insan bedeninde ruhun yaşadığı yer, iki tane baş parmak ise hem bedenin hem de şaman gücünün ruhunu göstermektedir (Mihayl, 2001: 209-225).

Şamanlık belirtisinin hastalanma şeklinde de görüldüğü belirtilmektedir. Altay topluluğunda, şamanlık aileden gelmektedir ve hatta çocukluk döneminde sara hastalığı ile beraber geldiğine inanılmaktadır. Şamanlık nöbetlerinin bir anda geldiğini dile getiren Radloff'a göre öncelikle büyük bir bitkinlik oluşmaktadır, beden kasılarak titremektedir, bu duruma esnemeler eşlik etmektedir. Göğüste baskı hisseder ve garip sesler çıkartarak ağlamaktadır, gözleri kayar ve birden sıçrayarak ayağa kalkar, deli gibi kendi etrafında dönmeye başlamaktadır. Bir süre bu durum devam etmektedir, sonunda bir gün namzed davulunu alıp çalmaya başlar ve sakinleşerek kendine gelmektedir (Radloff, 2012: 480). Şamanlık hastalığı olarak adlandırılan bu hastalık bir şamanın geçirdiği önemli bir aşama olmakla beraber adayın yaşadığı acılar sonrası iyileştiğinde var olan gücünü, kudretini de göstermektedir. Atalardan gelen bir ruh, şamanın soyundan gelenlere musallat olmaktadır ve adayı çeşitli aşamalarda şaman olmaya zorlamaktadır. Şaman olmak kaderinde olan bir insan, atalarının iradesine karşı gelir ve şaman olmak istemezse, çok büyük acılar çeker ya da acımasızca delirerek kısa sürede kendini öldürmektedir. Şamanların, tamamen istem dışı bir hareket olarak kabul edilen özel ruhlar tarafından seçildiği düşünülmektedir. Seçilen kişi gördüğü mistik rüyalarından, özel ruhlar tarafından seçildiğini anlamaktadır. Bu rüyaların ardından transa girerek, seçilmiş yaşlı ve deneyimli şamanlar tarafından belli kurallara göre yetiştirildiği bilinmektedir (Sarıkçıoğlu, 1983: 467). Şaman olarak seçilen kişinin, gizli ve özel yeteneklerinin başka bir etkisi de şamanların toplum tarafından saygı görmesini, itibar kazanmasını sağladığı edinilen bilgiler arasındadır. Bu özel güçler, şamanlık görevi için birini seçebildiği gibi bir aileyi de seçebilmektedir, şamanlığın ailenin soyundan devam ettiği düşüncesi de soydan soya aktarıldığı görüşünü güçlendirmektedir. Hoppâl'ın düşüncesine göre şamanın bedeninde bulunan fazladan kemik çok önem taşımaktadır.

Bu kemiğin bulunması geçirdiği süreçte yaşadığı acıların, adayı dahada güçlendirerek doğuşunu ifade etmektedir. Yaşanılan acı, parçalanma hissi, ölüm ve diriliş deneyimi adayın bu acılar sonucunda hastalandığının ilk belirtisi olarak kabul edilmektedir. Şaman vecd esnasında davul çalarken yerin ve göğün altında dolaşarak, iyi ve kötü ruhlarla iletişime geçmektedir. Bilinci yerine geldiğinde ise hafızasında hiçbir şey kalmamaktadır (Çoruhlu, 2002: 438).

Asya, Tuva, Altay, Teleüt, Hakas, bölgelerinde şamanlar genellikle iki yöntem ile seçilmektedir. Farklı olarak Saha Sihre bölgesinde şamanlığın soydan gelme “emeget” olarak tanımlamışlardır. Öte yandan Buryatlar arasında şamanlar şimşek çakarak, gökten taş yağdırarak seçilmektedir. Bu şekilde seçilmiş olsa bile, yine de deneyimli yaşlı bir şaman tarafından eğitilerek yönlendirilmektedir. Mançurya’daki Tunguz kabileleri arasında Şamanizm ezoterik bir gelenektir ve soy yöntemleri de kullanılmaktadır. Ancak diğer bölgelerde, dededen aktarılmaktadır. Şamanın ölümünden sonra ailede bu işi yapacak kimse yoksa, aile dışından birine şaman pozisyonu teklif edilmektedir ve kutsal ruh onurlandırılmaktadır. Şamanların babadan oğula, anneden kıza geçmesinin ve kadınların Şamanizm’i uygulamalarının nedeni, Şamanizm’in anaerik çağlarda ortaya çıkmasıdır (Güngör, 2002: 40).

Gelecek vadeden şamanlar, çeşitli inisiyasyon törenleri aracılığıyla şamanik güçler elde etmektedir ancak bu süreçte büyük acılar ve denemelere maruz kalmaktadır. Bir şamanın seçilmesi ciddi törenlerle kutlanmaktadır ve duyurulmaktadır. Rus bilim adamı A.A. Popov, 1930’ların başında bu süreçteki birçok unsuru bildirmiştir. Bedenin parçalanma olayı, göğsüne uzanan ağaç ritüeli, davul hazırlama emri, hayvan biçimli ruhlar ve sembolik olarak cennete ve yeryüzüne yolculuk gibi çeşitli aşamalar bulunmaktadır (Demir & Çomak, 2015: 206).

Tanrılar tarafından şaman adayı olarak seçildiğinde ruhların kendisine hizmet ettiğine inanan şaman, aynı zamanda birçok sır saklamaktadır. Şamanlar genellikle çok düşünceli ve bazen sıkıcıdır, şiirler ve ilahiler okumaktadır. İnanca göre gücü Tanrıdan ve Cennetten gelmektedir. Bu güç, şamanın başının üzerinde bir bulut olarak kendini göstermektedir, başı ile vücudunu gökkuşağı şeklinde sarmaktadır. Bu nedenle tüm

şamanların davullarında gökkuşağı resmi bulunmaktadır. Şamanizm, bir bütün olarak doğanın dini olarak ifade edilmektedir. Bu sebepten ötürü felsefi olarak doğaüstü varlıklarla bağlantılıdır. Bu felsefeye göre evren ile dünya, arasında ezeli ve ebedi bir denge vardır, bu dengenin bozulması felakete sebep olmaktadır. Bir şamanın esas vazifesi bu dengeyi ve düzeni yerine getirmektir (Bayat, 2006: 304). Ayrıca şaman, bir yönetici, zeki bir psikolog, yetenekli bir sanatçı, Tanrı'nın bir temsilcisi ve bir siyasi planlayıcı niteliklerine sahiptir (Perrin, Şamanizm, 2003: 144).

Diğer görevlerini sıralamak gerekirse; şifacılık, geleceği tahmin etmek, zihni yönetmek, sihir ve büyü, hava durumunu etkilemek, hastaları iyileştirmek, ruhlarla iletişim kurmak, yer altına inebilmek, havanın, ateşin ve suyun hâkimiyeti, felaketleri önlemek, ön görü, ritüeller ve ayinler yapmak, hastaları iyileştirecek bir ilaç yapmak, ölümlerin ruhları ile iletişim, göğün en üst kısmında bulunmakta olan, en yüce tanrı olan Bay Ülgen için yapılan kurban törenini yürütmektir (Chadwick, 1996). Gök Tanrıdan halkı için bereket ve refah ister, av temin etmektedir (Alım, 2009: 8).

Şamanizm üzerine çalışan bazı tarihçilere göre kadın şamanlar erkek şamanlardan daha güçlüdür. Kadın şamanların Bay Ülgen ile ayin yapamayacaklarına inanılmaktadır, sadece karanlık dünyanın hükümdarı Erlik Han ile iletişim kurmalarına izin verilmektedir (Arslan, 2011: 8). Yakut erkeklerinin kendilerine ait kıyafetleri olmadığı halde kadın kıyafetleri giymeleri şamanlık mesleğinin kadınlara özgü olduğunu göstermektedir. Tören kıyafetlerinin üzerlerindeki kadın memelerini simgeleyen daire şekilleri görülmektedir (İbrayev, 2001: 51-80). Yörükan, Türk dilinde “Ana” olarak adlandırılan tanrıların her zaman koruyucu ve yargılayıcı olduğunu, “Ata” olarak adlandırılan tanrıların ise ağırlıklı olarak dikkat çekici ve korkutucu olduğunu, bunun da şamanın koruyucu ruhunun dişi olmasından kaynaklandığını söylemektedir. Erkeklerin törenlerde kadın kıyafeti giymelerinin nedeni budur (Yörükan, 2014:182).

Bu kıyafetleri değiştirerek cinsiyet kimliğini değiştirme sorununa farklı bir bakış açısıyla bakan araştırmacılardan bahsetmekte fayda vardır. Ego kimliğinin en eski ve en güçlü yanı cinsiyet kimliğidir ve egonun, duygularının değişebilmesi ve akışkan olması gerekmektedir. Şifa fedakârlık gerektirmektedir. Kabul görmüş bir cinsel gerçekliğin feda edilmesi, yapılabilecek en büyük fedakârlıktır. Bu nedenle şaman yolculuğunun

cinsiyet değiştirmeyi içerdiği, erkek şamanların tedavi amaçlı kadın kılığına büründüğü bilinmektedir (Tuna, 2000: 277).

Ziya Gökalp, Türk şamanizm'inin kadının ilahi gücüne dayandığını ve Türk şamanlarının Dikur'un gücüyle olağanüstü bir güç gösterebilmek için kendilerini kadınlarla kıyaslamak zorunda kaldıklarını, bu nedenle kadın kıyafetleri giydiklerini, saçlarını uzattıklarını ileri sürmektedir. Bazı tarihçilere göre; hem erkekler hem de kadınlar şaman olabilmektedir, ancak aralarında en güçlüleri kadınlardır. Örneğin, kötü ruhlara ulaşmak ve onlarla iletişim kurmak için belirli bir bilgelik düzeyi gerektiren kara kam, Roux tarafından sadece kadınların ulaşabileceği bir düzey olarak önerilmiştir (Noyan, 1971: 5885). şaman inancına göre ilk kadın şamanlar ortaya çıkmıştır. Kuzey İsrail'de bulunan en eski kadın şaman mezarı 12 bin yıl önce gömülmüştür. Birçok tarihi, geçmişte sadece kadın şamanların olduğunu, daha sonra yerini erkek şamanların aldığını söylemektedir (Arslan, 2011: 472). Mitolojiye göre ilk şaman, gökte yaşayan Kam Emegen adlı kadın şamandır. Ölümsüzdür ve bütün şamanların atasıdır (Bayat, 2006: 304).

Günümüzde de (her ne kadar sayıları erkeklerden çok daha az olsa da) kadınların şamanlık yapması, özel şaman kıyafetleri olmadığı zamanlarda kadın kıyafetleri ile şamanlık yapılması ve şaman kıyafetlerinde genellikle kadın unsurları bulunması ilk şamanların kadın olduğunun işaretleridir. Ayrıca Tabgalarda dini törenlere genellikle kadınların katılması ve M.S. 3. yüzyılda kadın şamanların törenlerde boy göstermesi, kadın şamanların etkinliğini gösteren faktörler olarak kabul edilmektedir. Önemli ölçüde şamanik güce sahip bir kadın, muhtemelen ilk çocuğunun doğumundan sonra şamanik gücünün çoğunu kaybetmiştir. Bu nedenle kadın şamanlar geleceği tahmin etmede, kayıp nesneleri bulmada ve akıl sağlığı sorunlarını iyileştirmede daha iyidir (Bayat, 2015). Bazı tarihçiler de ilk şamanların erkek olduğuna inanmaktadırlar. Bu görüşe göre şamanlık erkek kökenlidir ve ilk zamanlarında karakteristik olarak erkeksi bir faaliyet olan avcılıkla doğrudan ilgilidir. Kadın şamanlar göçebe düzendeki yerlerini koruyamamışlardır. Avcılık geliştikçe, kadınlar ailede ve toplumda erkeklere önceliği vermek zorunda kalmışlardır (Bayat, 2006: 304).

1.3. Şaman Törenleri

Şamanlar, iyiliğin ve ışığın tanrısı Ülgen Han'ın veya karanlığın ve kötülüğün tanrısı Erlik Han'ın büyüleri ritüellerini gerçekleştirirler. İnsanların, yakınlarının, hayvanların başına bir kötülük veya hastalık geldiğinde, Erlik Han'dan gelmektedir. Bu kötülüklerden kurtulmak için ona bir kurban sunmaları gerekmektedir, ancak kötü bir tanrı olduğu için Erlik Han'ın kurbanı kabul etmesi zordur. Bunun için güçlü bir aracıya, tanrılar ve ruhlarla bir iletişimi kuvvetli birine ihtiyaç olmaktadır (Yörük, 2014: 182). Şaman, ruhlardan yardım ister veya aşağı dünyaya bizzat kendisi gitmektedir. Tanınmamak için o bölgenin en güçlü hayvan anasını temsil eden maskesini takmaktadır (Aslan, 2007: 67). Şamanlar genellikle ruhani hastalıkları iyileştirir ve genel fiziki hastalıklar için çözüm üretmektedirler.

Jung, çağdaş psikolojide hem Şamanizm'in hem de analitik psikolojinin, bariz farklılıklarına rağmen, psişenin gelişimi/bireyselleşmesine ve onun iyileşmesine odaklandığını anlamıştır (Sander, Wong, & Yener: 152). Kuzey ve Orta Asya'da şamanların tedavi etmekle yükümlü olduğu hastaların, hastalıklarının başlıca nedeni, kötü ruhların ruh hırsızlığıdır. Ayrıca ruh kaybolabilir, ya da kişi güç kaybedebilir, kişinin vücuduna negatif enerji girmiştir (Görkem, 1992: 8) (Ingerman & Çetinkaya, 2012: 88) / (Bedir, 2016: 160). Şamanın görevi ruhu bulmak ve onu hastanın bedenine geri döndürmektir. Esrime (kendini aşma tekniği, kişiyi ruhunu başka alemlere götürme yeteneği) ile ruhlar alemine giden şaman, onlardan biri olmaktadır. Orta Asya Türk Şamanizm'inde esrime düzeyine geçiş belli bir ritimde davul çalınmasıyla sağlanmaktadır. Burada Orta Asya'daki Türk tipi Şamanizm ile Amerika yerli halkının şamanik uygulamaları arasındaki farkı kısada olsa belirtmek gerekir. Amerika yerlileri belli aşamalardan geçerek şaman olmaktadır. Bundan şu sonuç çıkar ki, Türk şamanlığında sadece seçilmiş birkaç kişi şaman olurken, Amerikan şamanlığında dileyen herkes bu bitkilerle bu deneyimi yaşayabilmektedir. Yeraltında ve gökyüzünde seyahat ederek sorunlara çözüm bulmak zorunda olan şaman, Amerikan Kızılderili ritüellerin de şaman, yalnızca ritüeli yöneten, kullanılacak bitkiye karar veren ve ritüel esnasında o bitkinin katılımcılara ne kadar, nasıl ve ne sıklıkla verileceğine karar veren kişidir. Maddeyi kullanan Şamanik toplumlara göre madde başka dünyalara kapı açmaktadır. Meksika'da, küçük, tüysüz bir kaktüs olan "peyote", Amazonda ise "ayahuasca" kullanılmaktadır, halüsinojenik özelliği olan bitkilerdir (Perrin, 2003:

144). Peyote'nin bilgeliği ve erdemli yaşam yollarını öğrenmek amacıyla kullanıldığına inanılmaktadır. O hem bir koruyucu hem de bir öğretmendir. İnsanların kendilerini aşarak, öğrenmelerini sağlamaktadır (Castaneda & Erkmen, 2000: 227). Castaneda'nın akıl hocası Don Juan, psychedelic bitkilerin kişiyi dış etkenlere veya güçlere yönlendiren araçlar olduğunu düşünmektedir. Yarattıkları durumlara, şamanların hakîm olması için o güçlerle karşılaşmaları gerektiği söylemektedir. Şamanların kullandığı halüsinojenler bağımlılık etkisi göstermeyen bitkilerdir. Şamanlar bu bitkileri kutsal sayarlar ve hayal güçlerini renklendirmek için kullanmaktadırlar. Kendileri ile manevi dünya arasındaki engelleri yıkmak için bu bitkilerden destek aldıklarını söylemektedirler. Bu tür bitkileri kullandıktan sonra renklerin daha canlı olduğunu ve dünya dışı varlıkların daha belirgin hale geldiğini belirtmişlerdir. Psychedelic maddeler ile şamanik bir yolculuk, onları nasıl kullanılacağı konusunda ustalaşana kadar korkutucu veya şaşırtıcı olabilmektedir (Arıt, 2015: 215).

Ayahuasca içen kişi, gittiği alemde kendi adına yargılamaya iten ruhlar ile yüzleşmektedir. Gittikleri başka bir alemden geri dönemeyen insanlar olmuştur. Bu durumda şaman müdahale ederek, dünyamıza (Castaneda'nın olağan gerçeklik dediği şey) geri dönüşü sağlamaktadır. Tsetnak denilen ruh yardımcıları, günlük hayatımızda hastalığa ve şifaya neden olan temel güçlerdir. İyi (şifacı) şamanlar, kendi tsetnaklarını hastaların vücutlarından kötü ruhları emsin diye kullanmaktadırlar. Tsetnaklar, şamanların koruyucu ruh güçlerinin yanında kalkanlar oluşturur ve saldırılardan şamanı korumaktadırlar. Bu tsetnakların gerçek hali “ayahuasca” içerken görülmektedir (Harner, 2014: 320).

Şamanın el hareketleri fiziksel becerilerini gösterir, ilginç jestlerle bir sihirbaz gibi seyircinin dikkatini çekerek ve ritüeli daha değerli hale getirmektedir. Ritüeller çeşitli dualar ve şarkılar ile başlayarak, ruhların ve birçok hayvanın seslerini taklidiyle devam etmektedir. At gibi davullara binerek veya davul kullanarak hasta ruhları arayarak, tanrılara danışmaktadırlar. Bu sesler tüm şamanlar için özeldir. Şamanik faaliyetler genellikle hava karardıktan sonra gerçekleşmektedir. Ahiretteki ruhani varlıklar geceleri daha rahat görünmektedirler. Ritüelleri iki sınıfa ayırmak mümkündür. İlki istisnai durumlar için düzenlenen özel törenler, ikincisi ise olağan veya önceden belirlenmiş, kış mevsimi dışında düzenlenen törenlerdir. Törenlerde, dinsel yaşamın en önemli ve esas

faaliyeti kurban adamaktır (Aykut & Lale, 2005: 440). Bu geleneğin iki şekilde tasnif edildiği bilinmektedir. İlk olarak kurban kansız olmaktadır. İkincisi ise kurban kanlı olarak tanımlanmaktadır. “Saçı” olarak da adlandırılan ilk kurban tipinin de tarihi kaynaklara yansıdığını tespit edilmiştir. Kurban ve saçının içeriği aynıdır. Su serpmek, ateşe yağ döküp kokutmak, doğaya yiyecek bırakmak, belirli yerlere taş atmak, bez bağlamak gibi özelliklerdir (Kalafat, 2010: 314).

Şamanizm’de kurban geleneğinin önemli bir yeri vardır. Ritüelin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Türklerin dini törenler için belirli bir zamanları yoktur. Yılın belirli zamanlarında belirli ritüellerin gerçekleştirilmesi, totemizmden miras kalan geleneklerdendir. Her hane birer kuzu olarak kurban dağına çıkar ve buraya gelirken mezarlığa uğrayarak, mezarlıklara rakı dökmektedirler. Dişi hayvanlar kurban dağına çıkamaz. Kurban kesilerek büyük ateşe secde edilerek ayin gerçekleştirilmektedir. Şaman, Ülgen Han adına kurban kesilirse cenneti, Erlik Han adına kurban kesilirse yer altını dolaşmaktadır (Gökalp, 2010: 108).

Türk törenlerinde kurban edilen hayvanların kemiklerinin ışık yaymak için ateşe verildiği bilinmektedir. Bazı Türk atalarının kurbanlık hayvanların kanından kaçındıkları bilinen bir gerçektir. Kan dökülmesini önlemek için katletmek yerine boğdukları da gözlemlenmiştir (Sarı,1972: 6381). Kanın kutsal görüldüğü bir toplumdan örnek vermek gerekirse, Osmanlı Devleti’nde aile fertlerinin kan akıtılması yasaktır ve boğularak idam edilmektedir. Kan dökülmesi büyük bir alamet olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kurbanlık olarak seçilen hayvanlar, kan dökülmesin diye kemikleri kırılmadan öldürülmektedir, kemikleri başka hayvanlar için saklanmamakla birlikte, daha çok gömülerek ya da yakılarak yok edilmektedir.

Şekil 2: Şaman Törenleri 1

Kaynak: <https://www.56thparallel.com/shamanism-in-siberia/>

Şekil 3: Şaman Törenleri 2

Kaynak: <http://www.purplemedicinewoman.org/Photogallery.html>

Şekil 4: Şaman Törenleri 3

Kaynak: <https://www.cetincetintas.com/en/great-shamanic-ritual/>

1.4. Şaman Giysileri ve Kullandıkları Aksesuarlar

Şamanlar, insanlar ve ruhlar arasında iletişim kuran ve doğaüstü aleme seyahat eden insanlardır. Şamanlar, belirli ruhların yardımına ve metafizik oyunlara başvurmuşlardır. Soyut terimlerle anlatılsa da şamanların bu yolculuklarında somut nesnelere de ihtiyaçları olmaktadır. Bu nesneler, şamanların ritüellerde ve günlük yaşamda kullandıkları giysi ve aletlerdir. Bir şaman kostümü ve aksesuarlarının her birinin bir amacı ve birçok anlamı vardır. Şamanları korumayı ve kötü ruhlardan yardım almayı simgeleyen bu giysi ve aksesuarlar, şaman ritüelleri için gerekli olan en önemli çevresel unsurlardandır.

1.4.1. Şaman Kostümlerinde Kaftanlar ve Manyaklar

Pek çok beşeri veya ilahi dinde, dini temsil eden grupların kendi kıyafetleri vardır. Şamanizm’de de şamanların özellikle törensel amaçlar için giydikleri özel giysiler vardır. Bu kıyafete “manyak” denmektedir. Bu kıyafet bir kaftana ya da cübbeye benzetilmektedir. İlk şamanlar törenlerini manyaksız yapmışlardır. Ancak şamanlıkta ustalaşmaya başlayınca manyakı elde etmişlerdir. Bu giysi yalnızca Erlik Han ve onun

ruhu için gerçekleştirilen ayinlerde kullanılmaktadır. Ülgen ve ruhları için ayinler yapan Ak şamanlar manyak giymemektedir (Anohin, 2006: 161).

Genel anlamda manyak olarak bilinen şaman giysisine, Halhal şamanları umışıl, mandzik, Uryanhay şamanları Terig ve Kobdin şamanları manzdık demektedir. Tuva Türkleri ise hamnaar ton demektedir. Ton kelimesi ise Türkçedeki don kelimesinin anlamı olan elbise demektir (Bayat, 2010: 44-52).

Şamanlar, manyaklarını güçlerini aldıkları ruhların özel taleplerine göre diktirmektedirler. Ruh, manyakın nasıl dikileceğine dair de ayrıntılı talimatlar vermektedir. Bu yüzden manyakın hayvan sembolleri, metal parçaları, kuş kanatları ve hayvan uzuvları bulunmaktadır. Ruhun istediklerini yerine getirmeyen şamanlar hastalıkla cezalandırılmaktadır. Tüm arzularını yerine getirerek elde edilen bir manyaka, kültük manyak denmektedir. Arzuları yerine getiren ruhları simgeleyen öğeler de giysilere dikilmektedir. İlk zamanlarda bu nesnelerin sayısının 30 civarında olduğu bilinmektedir. Ancak bu giysinin eskimesi nedeniyle nesnelerin sayısı belirsiz hale gelmiştir. Ruh dünyasını temsil eden dokuz küçük kukla, Ülgen'in dokuz kızını temsil etmektedir. Erlik dünyasının iyi ruhlarını olduğu kadar kötü ruhlarını da temsil etmesi için elbiseye yılan, kurbağa gibi hayvan tasvirleri eklenmiştir. Şamanın yardımcı ruhu, şamanın giysisinin parçalarını belirlemektedir. Bu giysiler genellikle hayvanları sembolize etmektedir. Bu nedenle, giysinin parçaları da bu hayvanlara özgüdür. Şaman kostümü ile sembolize edilen hayvanlar genellikle kuşlar, ayılar ve geyiklerdir. Şamanların da hayvan anaları vardır. Giysilerdeki bu semboller aynı zamanda hayvan anaları da simgelemektedir. Bazı şamanlar, ritüeller sırasında başlarına boynuz takmışlardır. Öte yandan tahtadan oyma bir karga taşıyan bir şaman da gözlemlenmiştir. Dolayısıyla şamanın buradaki hayvan ana sembolü karga kuşu olmaktadır (Bayat, 2015: 304).

Yakut manyaklarının birincil metal aksesuarı, şamanın yardım etme ruhunu simgeleyen, emeget adı verilen insan benzeri bir metal parçadır. Bunun dışında yeraltına intikal etmek için kullanılan bir yüzük de bulunmaktadır. Bu yüzüğe Oybon Timir adı verilmiştir. Yakut şaman kıyafetlerinde bulunan birçok aksesuarın adları bilinmemektedir, ancak bunlardan 19 tanesinin adları kaydedilmiştir. Bunlar genellikle koruyucu ve yardımcı işlevlere sahiptir. İsimleri Kūsenge, Tabıtal, Sunñuoge, Kiasaan,

Ay, Güneş, Çingrak, Yuvarlak Çan, Balık Sımısaga, Çökçöngö, Pupla, Kuzgun, Dallan Öksökü, Tısı Tıymıta ve Boğa'dır (Alekseyev, 2013: 331).

Varlıklı bir şaman manyakının dikimi iki veya üç ay sürerken, yoksul bir şamanın manyakının tamamlanması yıllar alabilmektedir. Manyak için kullanılacak bazı malzemeler komşu, akraba ve arkadaşlar tarafından temin edilmelidir. Elbisenin dış kısmına, yanlardan, önden ve arkadan sarkan kumaşlar eklenmektedir. Bu kumaşlara ise uptyusın denmektedir. Manyak tamamlandıktan sonra manyakın sahibi olan şaman özel bir kurbansız tören gerçekleştirmektedir. Ayin esnasında şamanın yardımcı ruhları manyakı inceleyerek uygun olup olmadığını söylemektedirler, eğer uygun görmez ise düzeltilerek yeniden dikilmektedir (Anohin, 2006: 142).

Anohin'e göre erkek ve kadın şamanların birbirlerinin manyaklarını kullanmaları yasaktır. Ancak şamanların, özellikle erkeklerin kadınlara özgü işaretler taşıdıkları da gözlemlenmiştir. Örneğin Yakut şaman kıyafetlerinde kadın göğüslerini temsil eden iki metal halka bulunmaktadır. Bunun dışında saçlarını kadınlar gibi ören erkek şamanlar da vardır. Genellikle tay derisinden yapılmış kadın kıyafetleri giymektedirler (Bayat, 2010b: 44-52). Şamanlar, toplumun geri kalanı gibi savaşçıdır. Kendilerini doğrudan silahlandırır ve savaşlara katılmazlar. Ama insanları taciz eden kötü ruhlarla da savaşarak onları korumaktadırlar. Bu verdikleri savaş esnasında kullandıkları her nesne onların silahıdır. Manyak adı verilen cübbeleri, savaşta kullanılan bir tür zırh işlevi görmektedir. Bu nedenle şamanın kıyafetlerinde, şamanın savaşçı doğasını simgeleyen birkaç nesne bulunmaktadır. Elbisenin göğsünün üzerine dökülen bir demir parçası zırh görevi görmektedir. Bazı manyaklara dikilen dokuz küçük yay, şamanın savaşçı doğasını simgelemektedir. Bunun yanı sıra şaman manyakı giydiğinde “şaman kuşandı” denilmektedir. Kötü enerjilerin demirden korktuğuna inanılmaktadır. Bu nedenle, şamanın cübbesinin kollarına dört sağda ve beş solda olmak üzere bakır renkli çingiraklar yapılmış ve takılmıştır.

Kumandı Türk şamanlarının tören kıyafetleri günlük kıyafetlerinden farklı değildir. Çalkan Türk şamanları ise diğer şaman kostümleri gibi karmaşık giysiler giymek yerine basit beyaz keten cübbeler ve kırmızı veya beyaz kemerler kullanmaktadır. Başlarına da beyaz eşarp takmaktadırlar. Cübbe işlemelidir ve kemer püsküllerle süslenmiştir. Şal-Tak şamanları ayrıca “şabir” adı verilen ve törenler için özel olmayan beyaz keten bir

kaftan giymektedirler. Manyakın kaftan/elbise şeklinde olduğu gibi pelerin şeklinde olanları da bulunmaktadır. Hakas Türklerinin ‘‘kaçın’’ şamanı bu kostümü kullanmıştır. Bu pelerinler acemi şamanlar tarafından giyilmektedir. Şaman rütbesi yükseldikçe pelerine farklı süslemeler eklenmektedir. Bir şamanın gücü, giysisindeki çeşitli süslemelerden anlaşılmaktadır (Anohin, 2006: 161).

Şekil 5: Yakut Şaman Giysisi (Manyak)

Kaynak: <https://docplayer.biz.tr/42534622-Prof-dr-fuzuli-bayat.html>

Şekil 6: Şaman Giysilerinde İskelet Simgeçiliği,

Kaynak: Tofalar (Akademia Nauk Soyuzu Sovetskix Socialistiçeskih Respublik, İnstitut Etnografi İmeni N. N. Mikluho Malaya)

Şekil 7: Şaman Manyak Örneği 1

Kaynak: https://tammyvitale.com/art-every-day-month-day-7-another-start/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=art-every-day-month-day-7-another-start

Şekil 8: Şaman Manyak Örneği 2

Kaynak: <http://daultonart.com/senufoshamanrobe.html>

Şekil 9: Şaman Manyak Örneği 3

Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/Leather-Shaman-Ritual-Costume-5_fig1_342978184

Şekil 10: Şaman Manyak Örneği 4

Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/The-wings-feet-and-head-on-the-back-of-this-shaman-costume-show-that-the-Eurasian_fig5_347509729

1.4.2. Şaman Davulu

Şaman davulu, şamanları başka din adamlarından ayıran unsurlardandır. Davul, şamanın ana enstrümanıdır. Esrime tekniğinin en önemli aletidir. Şamanlar, insanların dileklerini davullarla ruhlara ileterek insanlara öte dünyanın iradesini hissettirmişlerdir. Bu nedenle davul tek kutsal enstrüman olarak kabul edilmiştir (Bayat, 2015c: 304). Şaman davulu, kıyafetlerinden daha önemlidir. Potapov'un düşüncesine göre davulsuz kamlık yapılmamaktadır. Davulsuz kamlık yapan şamanlar ataları tarafından seçilmiş olamamaktadır (Potapov, 2012: 403). Radloff'a göre ise davulsuz olan ayinlerin hiçbir önemi yoktur. Ancak, şükür etmek, dilek dilemek veya gelecekte bilgi almak gibi törenlerde davulsuz ayinler yapılabilmektedir (Wilhelm, 2001: 224).

Şaman davulunun buluntuları hakkındaki bilgiler kesinlikle en eski Demir Çağı'na aittir. Pazırık II kurganından çıkarılan davul, bir şaman davulunun hayatta kalan en eski kalıntısıdır. Ancak daha sonraki şamanlar tarafından kullanılan yuvarlak veya oval şamanik davullardan farklıdır. Pazırık kurganında bulunan davul boğa boynuzlarından yapılmıştır ve üzerine davul zarı çekilmiştir. Demir Çağı öncesi daha eski bir davula ait izlerin bulunmaması, davulun şamanın binek hayvanının yerine geçmesi ile ilişkilidir. Davulu, şamana yorucu yolculuğunda eşlik eden (at veya geyik) binek hayvanı olarak görmektedirler. Bu sebeple ilk örneklerde şamanlar davulu temsil eden bir hayvanla birlikte resmedilmiştir. Davul binek hayvanı dışında şamanların silahını da temsil etmektedir. Sonuçta davulun çeşitli işlevleri vardır ve bu işlevler üzerinden davulun varoluşu incelenmiştir. Şaman için davul ayin esnasında onun silahı bazense yolcuklarında ona arkadaşlık eden binek hayvanıdır. Altaylarda tünjür denilen bu davulun tokmağına çaluu denmektedir. Yakutlarda şaman davuluna düngür denmektedir. Teleütler şaman tefini, şamanın çalgıyı aldığı ruha göre Mars olarak adlandırmışlardır. Uranhaylar tyüngür, Kaçınlar tyür, Moğollar bar, Tuvalılar ise hengere, donkyur ve düngür isimlerini kullanmaktadırlar.

Tungur veya dünür adı verilen şaman davulu ile evlilik yoluyla akrabaya verilen ad olan dünür arasında bir bağlantı vardır. Davul, şamanların ruhani eşi veya ruhani arkadaşı olarak kabul edilmektedir. Bu fikir Şorlar, Teleütler, Kumandinler, Çelkanlar ve Tubalar arasında yaygındır. Şaman davuluna dokunulması yasaktır, buda davulun şamanın ruhani eşi olarak görüldüğü fikrini desteklemektedir. Davulun hazırlanışında ailenin

yaşları en büyük olan üyeleri davulun annesi ve babası olarak kabul edilirken, davula aday olan şamana damat anlamına gelen kuze denmektedir. Şaman davulu hazırlanınca damadın yakınları şaman davulunun üzerine rengarenk kurdeleler takmaktadırlar. Şaman akrabalarıyla birlikte davulun hazırlandığı yere gelmelidir, adeta bir kız isteme töreni gibi bazı adetler gerçekleştirilmektedir. İlbaharda özel bir ayinle şaman göreve başlar ve düğün gerçekleştirilmektedir. Davulun iç göbeğinin Toprak Ana'nın üreme organı olarak düşünülmesi, davul ile şaman arasındaki ilişkinin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Bir anlamda kadın ve bedeninin evrene bağlı olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak davul, genellikle şamanın gerçekleştirdiği kozmik yolculuklarda binek hayvan olarak görülsede, davula dişi seçici ruhun cisimleşmesi ya da cinsel bir sembol nazarıyla bakılmaktadır (Perrin, Şamanizm, 2003: 144).

Ağaçtan bir davul tokmağı ölü şamanları temsil etmektedir. Şamanlar davullarını kendi seçmemektedir, koruyucu ruhları tarafından seçilmektedir. Manyakın dikilmesinde olduğu gibi davulun yapımında da ruhların rehberliği dikkate alınmıştır. Şorların inancına göre Erlik, yeni şamana nasıl şamanlık yapılacağını öğretmiştir. Aynı şekilde Erlik'in şamanlara verdiği yetkilerle ilk davul yapılmıştır. Tüm bunların yanı sıra Erlik, şamanlara koruyucu ruhlar da atamıştır (Alekseyev, 2013: 331). Altay dönemi halkları arasında davul, el değmediğinden saf sayılan kayın ve sedir ağacından yapılmaktadır. Ayrıca davul yapmak için deri, demir, bakır ve fırça teline ihtiyaçları vardır.

Yakut şamanlarının davulları elips şeklindedir ve sığır derisinden yapılmaktadır, çevresine boynuz olduğu düşünülen pullar iliştilmiştir. Pulların sayısı şamanın kuvvetine göre değişmektedir. Telengit'te şamanın davulu geyik derisinden yapılmıştır. Davulun içine ve dışına gök cisimleri, yırtıcı mitolojik hayvanlar ve kuşlar resmedilmiştir. Telengit davulları 75 cm boyundadır. Hakas şamanlarının davulları ise Şor ve Teleüt'ün davullarına benzemektedir. Davulun kötü ruhlara karşı savaştığı bir yay olarak sunulmaktadır. Bu durumda davul arkasındaki yatay çubuklar okları temsil etmektedir. Şaman ruhsal yolculuk sırasında, bir deniz veya nehirden geçerken davulu sandal görevi görmektedir. Davulun tokmağı ise kürek olarak kullanılmaktadır (Potapov, 2012: 357).

Şamanın hayatı boyunca kaç davul kullanacağını, davulları ne kadar süre ile kullanacağına da ata ruhları karar vermektedir. Bazı durumlarda ruhlar şamandan yeni bir davul yapmasını istemektedir. Bu isteğe uymayan şamanların ise sonucunda sağlık problemleri yaşayacağına inanılmaktadır. Bir şaman davulu eğer zarar görür ya da yırtılırsa, ruhu istemedikçe başka bir davul yapamamaktadır. Bu şamanın ölümünün yakın olduğu anlamını taşımaktadır. Öldükten sonra bu şamanın davulunu hiç kimse kullanamamaktadır.

Nanay şamanları, yardımcı ruhlarının dağlarda uyuduğuna inanmaktadırlar. Şaman davul çalmaya başladığında, ruhların uyanıp daveti kabul ettiklerine ve şamanla iletişim kurduklarına inanılmaktadır. Şaman, ayin esnasında çoğu zaman dua etmese de davul çalmayı hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Davul çalmayı bırakınca, yardımcı ruhların ritüeli terk ettiğine inanılmaktadır (Mihaly, 2015: 136).

Şaman davulunun betimlemesi, kozmoloji bakımından önemli bilgileri temsil etmektedir. Tüm resimler, yeryüzünü, gökyüzünü ve yeraltı dünyasını temsil etmektedir. Davuldaki resimlerin fazlalığı şamanın becerisine göre farklılıklar göstermektedir. Bu tasvirler her bölgede farklılık gösterebilir, yardımcı ruhların tasvirlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Yani davul görüntüleri ikonografik bir baskıya sahiptir ve evrenin hayal gücüdür. Davulun iç tarafında yatay ve dikey olarak ahşap saplar vardır. Bu saplar kolları açık şekilde duran bir insanı andırmaktadır. Bu saplara rengarenk kurdeleler ve iki adet metal levha takılmaktadır. Bu levhalar ile şamanın uzağı görebileceğine inanılmaktadır. Bazı davullara ise insan yüzü resmi asmayı tercih etmişlerdir. Tüngür eezi adı verilen bu insan yüzünün, koruyucu ruhunu veya davulun ruhunu temsil ettiğine inanmaktadırlar. Dikdörtgen şeklinde bir metal levha daha vardır, bu levha ise şamanın sakalını, kalp şeklinde olan diğer levha ise onun kalbini ifade etmektedir.

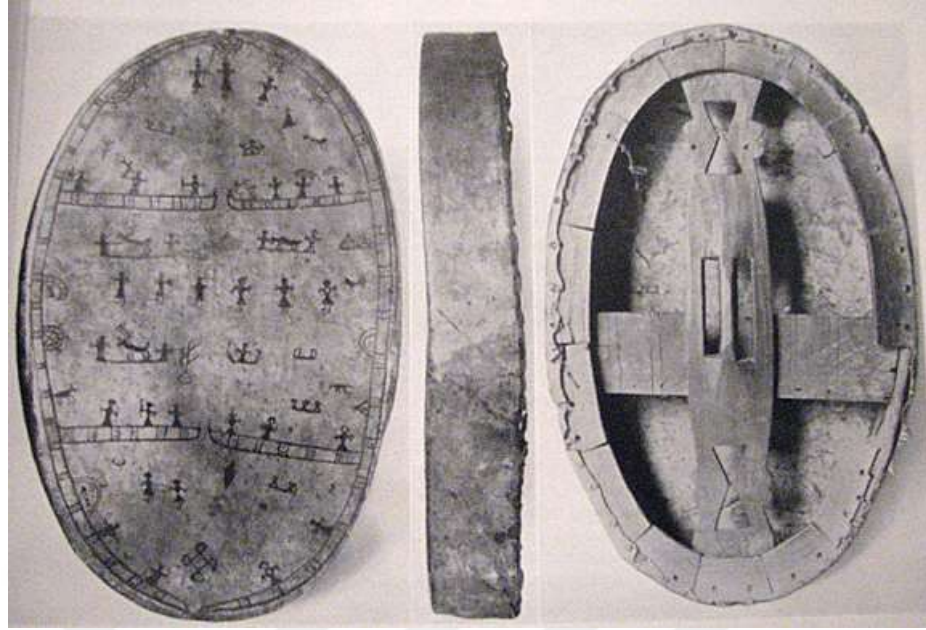
Bir şaman davulunu tüm ayinlerinde kullanabilmektedir. Şaman, ayine sadece ev sahibinin daveti üzerine gelir ve ayin bitiminde küçük hediyeler almaktadır. Davullarla yapılan ritüel genellikle bir kurban ayinidir. Bu nedenle hastalıklar, afetler, ölüm, hayvan hastalıkları gibi zorlayıcı durumlarda şaman olan ya da olabilen ayinleri gerçekleştirmiştir. Ayinin başında şaman, sorunun nedenini anlamak için ata ruhları ile iletişim kurmasını sağlayan bir büyü yapmaktadır. Burada sorunun nedenini öğrenerek

ne yapması gerektiğini, kurbanı ihtiyacı olup olmadığını, hangi Tanrı'ya kurban edileceğini ve son olarak kurbanın türü hakkında bilgi vermektedir (Wilhelm, 2001: 224).

Şekil 11: Şaman Davulu

Kaynak: <https://kadiminsan.com/kadim-yol/samanizm/kutsal-saman-davulu/>

Şekil 12: Şaman Davulu 2

Kaynak: <https://thuleia.com/shamandrum.html>

Şekil 13: Şaman Davulu Üzerindeki Resimler

Kaynak: <https://kadiminsan.com/kadim-yol/samanizm/kutsal-saman-davulu/>

1.4.3. Şamanların Törenlerde Kullandıkları Başlıklar

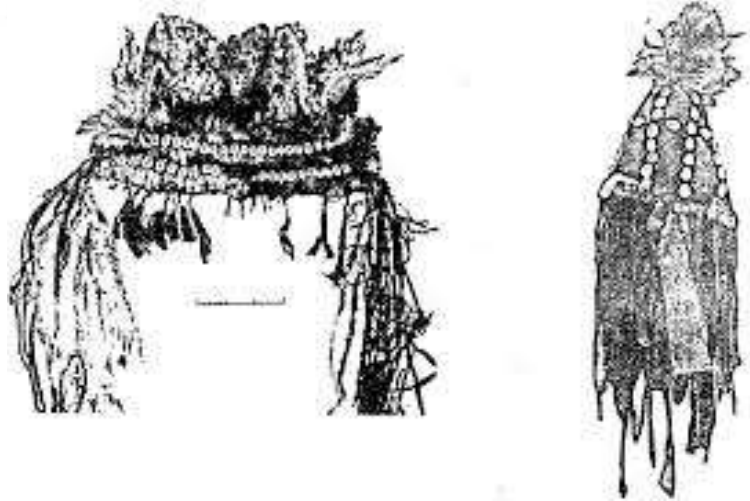
Bir şamanın başlığı, giysisinin ek unsurlarından biridir. Bazı topluluklar için başlık, şamanın giysisini tamamlamak için çok değerlidir. Bu toplulukların şamanlarına göre, şamanın kuvvetinin çoğu başlıkta gizlidir (Eliade, 1999: 628). Şamanlarda başlık, onları birbirinden ayıran nitelikte bir objedir. Şamanlar isteklerine bağlı şekilde başlık yapamamakta ve takamamaktadırlar. Bu başlıkların sihirli bir güce sahip olduğuna ve baş bölgelerini bu şekilde koruduklarına inanmaktadırlar. Esrime sırasında onlara yol gösteren ata ruhlarının dışında, bu başlıklar yolcuları süresince onların gözleri olmaktadır. Bu başlıkla beraber normal insanların göremediği her şeyi görebilmektedirler.

Şaman başlıkları çeşitli hayvanların izlerini içermektedir. Başta, geyikler, atlar ve kuşlar olmak üzere birçok hayvan bulunmaktadır. Buryat Moğolları arasında kadın şamanlar vaşak şeklinde başlıklar ve iki ucu boynuza benzeyecek şekilde demir bir miğfer giymektedirler. Buryat-Moğol başlığında kesinlikle boynuzlar kullanılmaktadır. Yan kısımlarına demir çubuklar takmaktadırlar. Ön kısmı dışında ise her tarafı ipekten, pamuktan bezlerden veya hayvan derilerinden yapılmaktadır. Yılan şeklinde kurdeleler hazırlayarak asmaktadırlar. Saçaklar yapmak için ise sincap ve gelincik derilerini kullanmaktadırlar. Bazı yörelerde ise başlık için kayın ağacı kullanılmaktadır. Altay ve Uryanhaylar başlıklarını geyik derisinden kare veya dikdörtgen şeklinde, dış kısmını ise parlak bir kumaş ile kaplamışlardır. Kobdinler ise silindir şeklinde ve etrafına sarı bir kumaş ile sararak kullanmışlardır.

Altay şamanlarının ayinlerde kullandıkları iki tür başlık vardır. İlki manyak giyince kullandıkları, ikincisi de cübbe giydiklerinde taktıkları başlıktır. Manyaka özel başlıkta diğer topluluklarda olduğu gibi farklı simgeler bulunmaktadır. Bu başlığa pörük adı verilmiştir. Başlığın üstündeki süslemeler Altay milli giysilerinin özelliklerini temsil etmektedir. Bu sebeple giysi kültürünün yok olduğu yerlerde başlıklar daha sade kullanılmıştır. Cübbe giyilince takılan başlık ise Altayların gündelik olarak kullandıkları kuzu derisinden yapılmış şapkalarla benzetilmektedir. Üst kısmında ise baykuş tüyü kullanılmaktadır. Arka kısmına 3 adet beyaz kurdele takılmaktadır. Bu başlığa üç şeritli kuş şapka ismi verilmiştir. En önemli özelliği ise Ülgenler için yaptıkları ayinlerde kullanılmasıdır (Anohin, 2006: 157).

Yakut şamanları törenlerde aynı oyuna adında iki çeşit başlık takmaktadırlar. Birincisi tayın derisinden yapılmış, kır rengi veya beyazdır. Şamanın, baş kısmına tayın kulakları, boyun kısmına ise yelesi gelecek şekilde yapılmıştır. Şaman iyi gök ruhları ile buluşmak için bu başlığı kullanmaktadır. Bir diğer başlık at tüyünden yapılmış veya dokuma tekniği ile hazırlanmış sargı ya da kalpak şeklinde hazırlanan başlıklardır. Atın yelesinin tüyleri başlığın arka kısmına takılmaktadır. Tecrübeli ve yaşlı şamanlar başlıklarında daha fazla tüy kullanmaktadır.

Şamanik başlıklara ek olarak, başa takılan benzer işleve sahip taçlarda bulunmaktadır. Sibirya topluluklarında metalden olan kتلere sedadı adı verilmektedir. Bu iki boynuzlu taçlar demir veya bakırdan yapılmaktadır. Demir Taç'ın kullanımı yalnızca erkek şamanlara aittir, kadınların bu başlığı kullanması yasaktır. Aynı şekilde Batı Sibirya halklarından sel kupların da taçları bulunmaktadır. Farklılık olarak geyiğin boynuzları arasına kuş figürleri kullanmışlardır. İki toplumun ortak noktası, şamanların geyikleri taklit etmesidir (Çirkin, 2019: 480).

Şekil 14: Şaman Başlığı 1

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1541987>

Şekil 15: Şaman Başlığı 2

Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/Mongolian-shamans-headdress-with-eagle-or-Eurasian-eagle-owl-Bubo-bubo-feathers-Upper_fig4_347509729

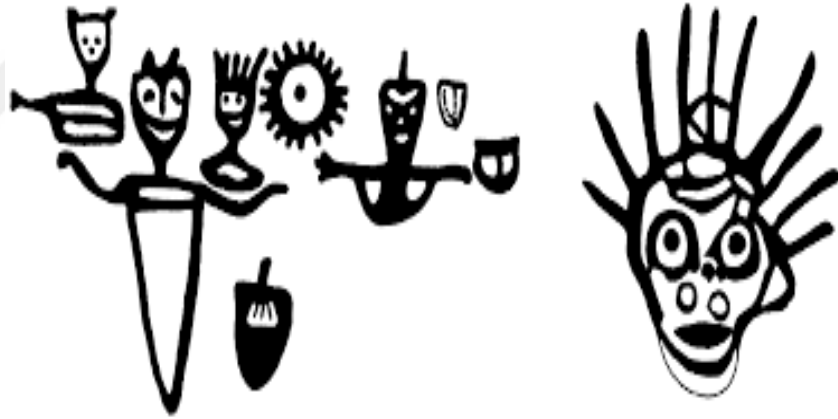
1.4.4 Ayinler de Kullanılan Şaman Maskeleri

Şaman maskeleri, Yerli Amerikalılardan etkilenen Alaska Eskimoları arasında, daha çok korkutma ya da ölümlerin ruhları onları tanımaması için kullanılmaktadır. Güney Sibiryalı halkı maske kullanmaktadır. Kara Tatarlar ise sincap kuyruğundan kaşlar ve bıyıklar kullanarak maske yapmışlardır, maskenin ana maddesi olarak ise kayın ağacını tercih etmişlerdir. Bir diğer inanışları ise maskelerin ata ruhlarını temsil ettiği

yönündedir. Böylelikle maskeler, ataların ruhlarının enkarnasyonları olarak görülmektedir (Eliade, 1999: 557).

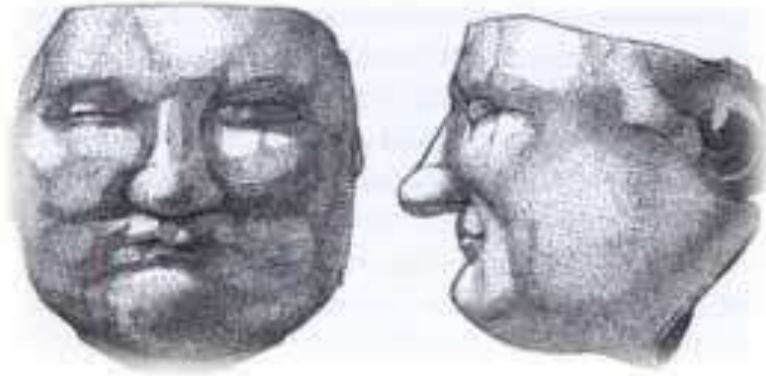
Arkeolojik buluntular, Şamanizm'in ilk günlerinden beri maskenin varlığını kanıtlamıştır. Sibirya'daki kaya resimlerin de Tunç Çağından kalma birçok maskeli portre bulunmaktadır. M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzanan bu kalıntılar Doğu Sibirya'daki Adalan Nehri havzasında bulunmuştur. Kaya resimlerinin arasında şaman figürünün tamamını simgeleyen maskeler yer almaktadır (Mihaly, 2015: 136).

Şamanların maske takmasının temel nedeni, ruhların onları tanımasını engellemektir. Bu nedenle maske kullanmayan şamanlar yüzlerini boyamaktadır (Bayat, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Şamanlar, 2010b). Buryat ve Evenk şamanları güçlerini maskelerinden aldıklarına ve bu maskelerin kendi ruhları olduğuna inanmaktadırlar (Mihaly, 2015).

Şekil 16: Kaya Resimlerinde Boynuzlu-Maskeli Şamanlar

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1541987>

Şekil 17: Buryat Şamanlarına Ait Maske

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1541987>

Şekil 18: Şaman Maskeleri Örnekleri

Kaynak: <https://www.outdoorrevival.com/instant-articles/beautiful-examples-shamanic-ritual-masks-made-yupik-people-southwestern-alaska-2.html?edg-c=1>

BÖLÜM 2: MODANIN TANIMI VE TARİHÇESİ

2.1. Modanın Tanımı

Moda kelimesi, geçmişten günümüze birçok anlamda kullanılmıştır. Orta çağ Fransa'sında moda olgusu yalnızca sınırsızlık anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda hareketin, üslubun, biçimin, davranışın, sınıfsal farklılıkların, statünün ve ayrıcalığın önemini de ifade etmektedir. Toplumun kendini ifade etme ve kendi özellikleri üzerine düşünerek yansıtmasıyla ortaya çıkmıştır. Modanın kesin çıkış tarihi bilinmemektedir. Bu olgu değişim ihtiyacı ile her geçen gün yayılmaktadır. Modanın, insanlara kendilerini ayrıcalıklı hissettirdiği ve görünüşlerinde fark yarattığı söylenmektedir. Güzelleşme ve değişim arayışı ile hayatımıza çeşitli şekillerde girmiştir. Moda toplumsal beğeni ve aşırı düşkünlük anlamına da gelmektedir. Geçmişten bugüne farklı kalıplar içerisinde şekillenmiştir. Bunda teknolojinin, cinselliğin, ekonominin, medyanın, reklamların, dergilerin, toplumsal sınıfın, toplumsal konumun, kültürel olayların, tarihi kaynaklarında etkileşimleri görülmektedir.

Moda sadece giysi anlamına gelmediği gibi farklı alanlarda da görülmektedir. Sanat, yeme-içme, mimarlık, tiyatro, sinema gibi duyuları uyaran her şeyin içerisinde yer almaktadır. Moda, mutluluğu, heyecanı, zevki, mesaj vermeyi, dikkat çekmeyi de içerisinde barındırmaktadır. Günümüzde ise moda teknolojinin de etkisiyle evrensel bir kalıba girmektedir. Modanın doğmasında, akımların ve toplumsal sınıfın farklı olması ve üst sınıfların modayı belirlemesi, yön göstermesi etkili olmaktadır. Moda, insanların tüketim anlayışına göre herkeste farklılık göstermektedir. Bununla birlikte farklı gereksinimlere, süslenme ihtiyaçlarına ve yeniliklere sebep olmaktadır. Bu ihtiyaçlar toplumsal beğeniler ile desteklenmektedir (Komsuoğlu, İmer, Seçkinöz, Aker, & Elike, 1986: 242).

Fashion teriminin etimolojik kökenine bakıldığında, Latince yapmak anlamı taşıyan “facito” sözcüğüne dayanmaktadır. Statü belirleme, baştan çıkarma ve bireysel baş kaldırma gibi farklı anlamlar ve değerler yüklenen modanın kapsamı, genişletilerek günümüze kadar gelmektedir. Çağa damgasına vuran, belirli tarz ve stilden daha çabuk etkilenecek değişen kültür biçimine bağlı beğeni bütünlüğüne moda denmektedir. Moda ifadesinden anlaşılan, giysi ile ilgili ürünlerin biçim, kesim, renk ve malzemeleri her

dönem yerini çeşitli şekillere bırakan beğeni dönemidir. Bu sebeple moda kelimesi XIV. Louis döneminde üstün olarak kullanılmıştır, böylelikle Paris modasının hâkimiyeti başlamıştır.

1670'ler erkeklerin peruk, yelek ve uzun ceket giydiği dönemdir ve bir devrim özelliği taşımaktadır. Kadın kıyafetleri ise 1790'larda farklı yönlerden zenginleştiği görülmektedir. En yetenekli kumaşçılar ve terziler, bir sosyal prestij kurumu olarak 19. yüzyılın ortalarına denk gelmiştir. Aynı zamanda saray hiyerarşisinde ressam ve heykeltıraşların oldukça gerisinde kalmıştır. Modern giyim kurallarının esasını oluşturan Charles Frederic Worth kumaş ve terzi ustalarının bu toplumsal konumunu kökünden değiştirmiştir. Bu değişiklikler sonucunda terzi ustaları kendi atölyelerini kurmuşlar ve ilk moda evlerinin zeminini hazırlamışlardır. Sanayi devrimine dek devam eden aristokratlar için yapılan kıyafet modası, günümüzde sahip olduğu tüm imkân ve olanağıyla tüm dünya sokaklarında kendini sergilemektedir. Ancak günümüzde sönmüş olan bu savaş yerini marka savaşının ekonomik gücünün bir göstergesine bırakmıştır. İnsanda var olan hayal gücü, yaratıcılık için gerekli olan enerjinin kaynağını sağlamaktadır. Geniş çaplı bakıldığında moda kavramı yenilik ve oksijen kaynağıdır. Moda kavramının hayat bulması ve her defasında çeşitli kitlelere ulaşması halk tarafından kabul edilmesi ile bağlantılıdır.

Yaratıcılığın asıl temelinde, düzenli olarak geriye bakıp araştırmak, keşfetmek, geleceği tahmin etme, tarz oluşturma kaygısı yatmaktadır. Modada yenilik ararken geçmişle gelecek arasında bir bağ kurmak gerekmektedir. Bu yaklaşım sanatta da geçerlidir. Biçimsel yenilikler, araştırmalar ve yeni renklerin kullanımında moda ve giyim sektöründe kimlik kazanmış stilistler öncülük etmektedir. Bu alandaki başarı, kültürel birikim ve sanat eğitiminin kalitesi ile ilişkilidir. Moda anlayışı sadece tekstili ifade eden bir kelime olarak anlaşılmamalıdır. Tekstil modası denilince aklımıza sadece giysi gelmemelidir. İnsan ile beraber taşınan bir ürün olduğu için, moda kelimesi ağırlıklı olarak giyimi oluşturmaktadır. O nedenle kıyafet, tekstil tasarımında yapılmış bir ürün olarak görülmelidir (Çeliksap, Giyside Gerçek Üstü Arayışlar, 1992a: 46).

2.2. Modanın Tarihçesi

Günümüze kadar devam eden duvar resimleri, kabartmalar ve papirüsler, heykeller tarihin derinliklerinden bize getirilen geçmiş kültürlerin gelenekleridir. Medeniyetlere ait belge ve dokümanlar incelendiğinde verilerin Maya, Hitit ve Aztek'te yaşayan insanların neler giydiklerini, sakal ve saç kesimlerini, dönemin yaşam şeklini, makyajlarını ve giysi kültürlerini, sosyal yaşam biçimini, o döneme ait moda kavramlarına dair bilgileri aktardığı görülmektedir.

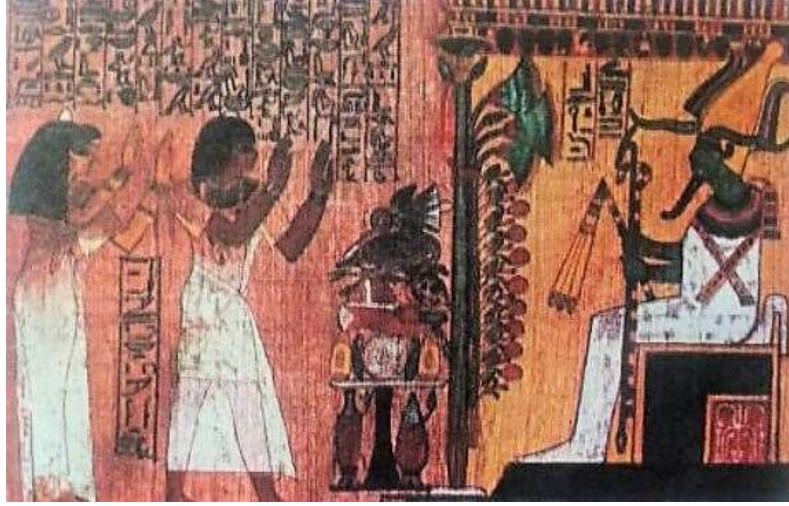
İlk insan buzul çağı boyunca postlarını bedene yumuşatarak oturtmak ve giymek için malzemeyi işlemek ve fonksiyon kazandırmak zorundaydı. Bu zorunluluktan dolayı atalarımız, ilk kemik dikiş iğnelerini icat etmiştir. Daha sonra hava koşullarının değişimi ile tarıma uygun şekle gelen iklim, giyim donanımlarını da etkilemiştir.

Tohumları evcilleştiren ve buğdayı yiyecek olarak kullanan ilk insan, pamuk ve kenevir yetiştirmeye karar vermiştir ve ilkel el tezgahlarında dokunan kumaşları giysi için basit modeller haline getirmiştir. Böylelikle yerleşik yaşama geçiş ile beraber dikiş iğnesi ve üretilen sade kumaşlarla moda dönemi başlamıştır. M.Ö. 1750-1400'e kadar olan 300 yıl düşünüldüğünde, tarihte Minos uygarlığının özellikle giyim söz konusu olduğunda, lüks ve ilginç bir inceliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. La Parisienne olarak bilinen geç Minos freskleri bunun önemli bir kanıtıdır.

Şekil 19: Örnek Fresk M.Ö. y. 1600- M.Ö. y. 1150 İraklion, Girit

Kaynak: Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü Aydın Sanat Yıl.1 Sayı.1 (2015)

Şekil 20: Örnek Fresk, Mısır

Kaynak: <https://maksivizyon.blogspot.com/2017/02/fresk-sanati-ve-ornekler.html>

M.Ö. 1500 öncesi, Mısır kültürünün Eski Krallık duvar resimlerinde, schenti denilen peştamal tarzı bir elbise dikkat çekmektedir. Yeni Krallık döneminde, statüyü tanımlayan başka bir giysi geliştirilmiştir. Karasiris adı verilen bir peştemalin üzerine giyilen, uzun püsküllü şeffaf bir tuniktir. Giyim kültürü tam anlamı ile incelendiğinde moda kavramının gerçekliği ve geleneksel düzenlerin batı kökenli olduğunu göstermektedir. Çıkış noktası, sınıf farklılıklarını kontrol altına almak için 14. yüzyılda Fransız saray soyluları tarafından giyim hatları ve dikiş yöntemlerinin belirlenmiş olmasıdır. Kaynaklarda, I. Elizabeth döneminde siyasi baskılar nedeniyle özel meclisin, markiz ve kontesler dışında saray kıyafeti giymesini yasakladığı ve onları ölüm cezasına çarptırdığına dair tarihi bilgiler vardır. Kıyafetlerin soylu ve alt kesim arasındaki statü farkında belirleyici nitelikte olması Avrupa kıtası ile sınırlı değildir. 1600 ve 1868 yılları arasında, Japonya'daki Tokugawa dönemi kaynakları, çeşitli nüfus gruplarının ipek ve kimono kumaşlarının giyilmesini yasaklayan kısıtlamalara sahip olduğunu göstermektedir (Çeliksap, 2015b: 57-64).

Şekil 21: Tasarım örneği, Tokugawa Dönemi, Japonya

Kaynak: <https://consentidoscomunes.blogspot.com/2013/06/historias-solares-v-galeria-toyohara.html?m=0>

2.3. Moda ve İnsan İlişkisi

Modanın gelişimi gruplaşma ve farklılaşma çabası ile ortaya çıkmıştır. Moda, varlığıyla tek bir kişiye değil, tüm kitlelere hitap etmeyi kendine amaç edinmiştir. Bu yüzden tüketim ile birbirini takip eden unsur haline gelmektedir. Moda temelinde insanların yaşam tarzını, giyimini, bakış açısını, sosyolojisini her açıdan etkileyen bir unsurdur. Moda değişen, gelişen, kendi içerisinde değişiklikler gösteren kimi zaman kendi içerisinde çatışma yaşayan bir olgudur. Bu varlık sürdükçe insanları demografik, psikolojik, kültürel, sosyolojik boyutlara kadar etkileyecektir. Sosyal hayat ve kültürler arası iletişimde bir köprü olmuştur. İnsanları güzel görünmeye, dikkat çekme isteğine ve arzusuna taşıyacaktır. Temelinde korunma, ısınma ve mahrem bölgelerini kapamak amacıyla gelişmiştir. Moda, hayat koşulları geliştikçe bu amaçtan çıkıp insanların kendisini çekici, güzel ve farklı görünme isteğiyle birleşip yaşam koşulları ve statüyle yeni bir anlam kazanmıştır (Batur, 1987: 10). Özgürlük ve demokrasi arayışı yaşamın toplumsal ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenip yaşamımızda tüm detaylarıyla kendisini göstermiştir. Akımların giysi tasarımındaki yeri yani yansıması abartılı, şaşalı ve ayrıntılı tasarımlarla geçmişten günümüze kadar uzanmıştır. Bu süreçte zamanla giysiler sadeleşip, kişinin konforu ve rahatlığı düşünülerek modern yaşama uyum sağlayıp onun bir parçası olmuştur. Moda, dinamizm etkisiyle zaman zaman kendine uygun bulduğu

davranışlar doğrultusunda yeniden hayat bulabilmektedir. Bu sayede gelişen ve değişen olaylar doğrultusunda tekrar şekillenerek kişinin kendi dünyasında bir anlam ifade etmektedir. Moda dinamikleri, trend belirleyici olarak rol almaktadır. Bu da modayı yönlendirmesine sebep olmaktadır. Sinema dünyası, müzik dünyası, fuarlar, sergiler, sanat müzeleri insanlara ve modaya birçok şey katmıştır. Bu sayede stil ikonları, kitle iletişim araçları ve gelişen internet çağı bizlere inanılmaz kolaylık sağlamış ve çağın akışına rahatlıkla ulaştırmıştır. Tasarımcılar, stil danışmanları, tekstil firmaları, perakendeciler, moda üreticileri, moda dergileri, reklam şirketleri bu alanlardan yararlanmaktadır. Moda geçmişten bugüne o kadar değişip farklılaşmıştır ki, dünyada bambaşka bir yol almıştır. Kişileri giyinerek farklılaştıran bir yandan da aynılaştıran bir faktördür. Tüketim kültürünün zamanla artmakta olduğu dünyada medya, televizyon, radyo, internet, gazete, dergi sayesinde moda hızla değişmektedir. Değişen bu faktörler kültürel ve toplumsal değişime sebep olmuştur. Modanın etkili araçları reklamlar ve satış kurumlarıdır. İnsanları etkilemek amacıyla sık sık yenilikler sunmaktadırlar. Tüketicie her zaman modanın takip edilmesi gerektiği duygusu verilmektedir. Yeni olanın her açıdan ideal insan olma ve bu profili oluşturması gerektiği duygusu verilmektedir. Her çıkan yeni ürün daha iyi bir duruş, yeni bir vücut formuna kavuşmuş hissi, yeni bir koku, daha iyi bir cilde sahipmiş gibi hisler vermektedir. Moda tüketimi, gıdadan sonra en çok ihtiyaç duyulan ve tüketilen alan olmakla birlikte en çok tüketilip atılan ürün olarak görülmektedir. 21. yüzyıldan sonra internetin ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte moda anlayışı hızla gelişen ve daha çok insan tarafından dikkat çeken bir olgu olmuştur. Toplumdaki hiyerarşik sınıfların dağılım göstermesi üretimde ve moda da yeni metotlar gelişmesini sağlamıştır.

2.4. Moda Akımları

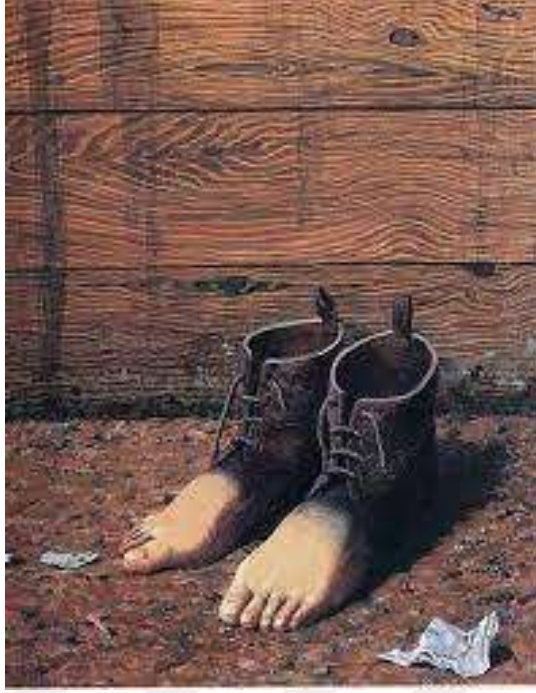
Giyim,şamanların rütbelerini ve özelliklerini belirleme açısından önemli rol oynamaktadır. Şaman giysilerinde canlı renkler, çeşitli aksesuarlar, giysi formları ve yüzey süslemeleri kullanılmıştır. Şaman kültürü ile benzerlik gösteren Moda Akımları araştırması yapılmıştır. Şaman giysilerinde üzerlerine taktıkları demirden çeşitli parçalar ve hayvan kemikleri, renklerin ruhsal alemde önemi, davullarını eşleri olarak görmeleri gerçeküstü bir boyutu ifade etmektedir. Davullarından ve giysilerinden sarkıttıkları çeşitli bez parçalarından oluşan püskül detayları, neredeyse tüm manyakların bol ve

rahat kesimli olması, tüy detayları ve deri parçaları kullanmaları, manyakların üzerlerinde bulunan çeşitli etnik motifler, Bohem akımı ile benzerlik göstermektedir. Birçok farklı desen, figür ve materyalin bir arada kullanımı ise Eklektik akımı ile benzerlik göstermektedir. Tüm bunlar incelenerek şaman kültürü giysilerini günümüze taşıyarak tanıtmak amaçlanmıştır. Moda akımları ile modernize edilerek günümüz hızlı modasına önerilerde bulunulmuştur.

2.4.1 Gerçeküstücülük Akımı

1920'li yılların sonlarında modanın yenilikçi tarzı(avant-garde), gerçeküstücülüğün çelişkisiyle birleştirilmiştir. Moda tasarımı alanında yeni bir dönemin kapılarının aralanmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde her zamankinden daha çok sanat haline gelen moda dünyası, Sürrealizm ile ivme kazanmaktadır. Sanatçıların, dışarıdaki karanlık gerçekliğe tepki olarak oluşturdukları fantastik dünyanın da etkisiyle tasarımlarını hayata geçirdiği görülmektedir. Sürrealist sanat akımı, modern gerçeklik tanımını yenilemeyi amaçlayan, çatışmacı ve deneysel bir sanat akımı olarak 1930'ların ikinci yarısında vitrinlerde, moda fotoğraflarında ve reklamlarda kendini göstermektedir (Mackenzie, 2017: 160).

1920'lerin sonlarında yenilikçi moda ve sürrealizmin kesiştiği noktada doğan modernist hareket, modadaki en güçlü sanatsal akım olarak kullanılmaktadır ve bugün hala geniş ölçüde etkisini sürdürmektedir. İki sanatın kesişimini başlatan Elsa Schiaparelli'nin tasarımlarında sürrealizm yönünü takip ettiği, dikkat çeken trikoları ve bu doğrultudaki modelleriyle tasarımlarını şekillendirdiği görülmektedir. Sürrealistler obje olarak mankenleri ve kıyafetleri kullanmayı tercih etmektedir. Ayrıca insan vücudunu parçalara ayırarak çeşitli formlar oluşturdukları da görülmektedir. Sürrealizm'in anormali yansıtmasının sebebi, aynı anormalliğin başka bir uyum olarak görülmesidir. Bunun en güzel örneklerini ortaya koyan Schiaparelli, tuvalden farklı bir malzeme olan kumaşı fon olarak kullanarak bir elbisenin aynı zamanda deneme ve ifade için bir çerçeve olabileceğini göstermektedir.

Şekil 22: Rene Magritte, Kırmızı Model 1935

Kaynak: Givry,1998:27

“Kırmızı Model” adlı bu parçada Rene Magritte, parçalanmış bir insan ayağını sürrealist bir obje halinde kullanarak ayakkabıya dönüştürdüğü görülmektedir. Comme des Garçons Rei Kawakubo’nun kurucusu, Coco Chanel, Elsa Schiaparelli ve Vivienne Westwood olmak üzere 4 kadın tasarımcı, öznellik ve cinsiyet kimliği ve psikanalitik teoriyi bir düşünme biçimi olarak benimsemekte ve tasarımlarında gerçeküstücülüğü destekleyen ürünler sunarak modada gerçeküstücülüğü teşvik etmektedirler (Aktepe & Çetin, 2019: 10).

Şekil 23: Gerçeküstücülük Akımı Tasarımları 1

Kaynak: <https://www.elele.com.tr/moda/trend/buz-daginin-surreal-yuzu>

Şekil 24: Gerçeküstücülük Akımı Tasarımları 2

Kaynak: <https://www.elele.com.tr/moda/trend/buz-daginin-surreal-yuzu>

Şekil 25: Vivienne Westwood Gerçeküstü Tasarım Örneği

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk/item/O72829/cut-slash-pull-ensemble-vivienne-westwood/cut-slash--pull-ensemble-vivienne-westwood/>

2.4.2 Bohem Akımı

Bohem kelimesi ilk olarak 19. yüzyılda Paris'te yaşayan sanatçılar tarafından kendi yaşam tarzlarını tanıtmak için kullanılmıştır. 1800'lerin sonundan 1900'lerin başına kadar muhafazakâr giyim tarzlarına karşı bir isyan olarak ilk izlerini göstermeye başlamıştır. Bohemya bölgesi, tasarım üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Bohem tarzı genellikle “Bizans, Romanesk, Gotik ve İslami unsurların bir karışımı” olarak tanımlanır. Bunun nedeni, tarihi boyunca birçok farklı kültürün etkisinde kalmış olmasıdır. Bohem tarzı, yaratıcılığı, doğayı, ifade özgürlüğünü ve kendini ifade etmeyi merkez alan bir yaşam tarzıdır (Bohemian, 2022). 1960 ve 1970'li yıllarda popüler olan bu akımın asıl çıkış noktası, giyim için çok fazla para harcayacak kişilerin olmaması ve güzel görünmekten ziyade genel olarak konforuna önem veren kişilerdir. Bohem kelimesinin anlamı, yarını düşünmeden yaşayan, tasasız bir yaşamı hayat felsefesi edinmiş birey ya topluluklardır. Bohem modası, ağırlıklı olarak bohem giyim, aksesuar ve mücevherlerin eklektik bir karışımı ile karakterize edilen bir stildir. 2000'lerden sonra tekrar popülerliği başlayan bohem kıyafet tarzı günümüzde daha minimalist çizgilerle kendini göstermektedir. Ana çizgisi farklılık göstermeyen bohem tarzının öne çıkan belli başlı ürünleri ise, salaş bluzlar, dantelli elbiseler, şapkalar, uzun etekler, kolye ve aksesuarlar, keten kıyafetler, hırkalar, etnik desenli şallar, batik desenler, deri parçalar, ispanyol paça pantolonlar ve dikkat çeken püskül detayları, çiçek desenli kıyafetler, topuklu botlardır. Bu akımda yoğunluğun hakîm olduğu renk tonları ise; hâkî, bronz ve toprak tonlarıdır.

Şekil 26: Bohem Tarzı

Kaynak: <https://www.giyimvemoda.com/moda-sozlugu/bohem-giyim-tarzi-ve-bohem-giyimin-baslangici/66>

Şekil 27: Bohem Akımı

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/775604367055363860/>

Şekil 28: Etro Spring 2015

Kaynak: <https://www.vogue.com/fashion-shows/spring-2015-ready-to-wear/etro>

2.4.3 Eklektik Akımı

Eklektizm veya eklektik kelimesi 19. yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlanmıştır. Eklektik akımı dağınık yani karışık üsluptur. Bu akımda iki veya daha fazla kumaştan yapılmış güzel elbiseler, bol miktarda mücevher, şık saç modelleri kullanılmaktadır. Zıt parçalar bir arada tercih edilerek kullanılmaktadır. Bu tarzın asıl amacı zıt desenler, renkler veya stillerden oluşan parçaları bir araya getirip şık bir bütün oluşturmaktır (Uzkov, 2013). Adından anlaşılacağı üzere eklektik akımı ekleme üzerine kurulu bir akımdır. Eklektik akımında belli bir kalıbın içinde kalınmamaktadır. Parlak renkler ve baskılar sıkça kullanılmaktadır. Görüntü daha sade ise, parlak aksesuarlar ile

süslenmektedir. Farklı desenler, farklı türden kumaşlar kullanılabilir. Eklektik kıyafet tarzı sıra dışı eğlenceli ve bir o kadarda zordur. Farklı renklerin ve desenlerin birlikte kullanılması her zaman hoş durmayabilir ve gözü yorduğu gibi avam da durabilmektedir. Eklektik moda akımı, kombin yapması oldukça zor bir akımdır. Eklektik akımı modanın yanı sıra, mimari, endüstriyel tasarım gibi sanat alanlarında da boy göstermektedir. Bu akıma göre şıklık, yalnızca birbirine uyumlu ve standart parçalardan oluşmamaktadır. Şıklık, zıtlıktan da doğabilmektedir. Renk karmaşası ve zıt renkler akıma hakîmdir. Birden fazla deseni ve hatta farklı kumaş türlerini bir araya getirerek bir uyum yakalanmaya çalışılmaktadır. Bu her zaman çok iyi bir görüntü yaratmaz, ancak parçalar doğru şekillerde birleştirildiğinde ortaya harika bir görüntü çıkabilmektedir.

Şekil 29: Eklektik Tasarımlar

Kaynak: <https://www.bakimlikadin.net/eklektik-moda-nedir-karma-desen-modasi/>

Şekil 30: Stella Jean Eklektik Tasarım Örneği

Kaynak: <https://www.modaoperandi.com/women/designer/stella-jean>

2.5. Fast Fashion

Hızlı moda, alışveriş özgürlüğü ve heyecanı yaratan şık mağazalarda en yeni ve en son moda ürünleri uygun fiyatlarla sunmaktır.

Sürdürülebilirlikse; doğanın gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçlarını temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir (wikipedia, 2019: 2).

Moda da yaşanan bu hızlı değişimler çevresel ve ekonomik faktörlere sebep olmuştur. Tüketiciler hızlı moda ile sınırsız olduğu varsayılan sektörde hareket etmeleri yaşanan bu etkiyi arttırmaktadır. Bu yüzden çok fazla tekstil atıkları oluşmaktadır. Modada sürdürülebilir olaylar sadece ekonomik değil birçok alanda sosyal, kültürel ve çevresel faktörlere sebep olmaktadır. Moda da bu kavramın yerleşmesi modacıları, piyasanın üretici ve tüketici danışanlarını, imalatçıları sürekli bir değişime sürüklemektedir. Modanın hızlı gelişimi çevreye zarar vermeyen, doğa dostu, organik, adil ticaret, eko markalı, geri dönüşümlü materyaller üretmeye teşvik etmiştir. Bunlara; yeşil moda, sürdürülebilir moda, etik moda, ekolojik moda da denilmektedir. Hızlı moda tüm dünyayı ele almış bir iş modelidir. Bu kavram mağaza ürünlerinin hızlı üretim sürecine ve ihtiyaçların hemen karşılanması gerektiği düşüncesine sebep olan ve bunlara cevap veren bir modeldir. Bu şekilde ürünler yapmış ve yapmakta olan firmalar: Zara, Benetton, H&M, GAP gibi mağaza zincirleri örnek gösterilmektedir. Hızlı moda çeşitli ürün rotasyonu, güçlü tedarik, düşük fiyat, kısa sipariş gibi kriterlere sebep olmuştur. Piyasanın uygun fiyatlarla ihtiyaçlarını karşılamada başarılı olsa da doğanın kaynaklarının çabuk tüketilmesine ve düşük değerli olması sebebiyle eleştirilmektedir. Hızlı modanın, zamanla yavaş modaya ilgi duyulmasına sebep olacağı düşünülmektedir. Yavaş moda sürdürülebilir olduğu için zaman içerisinde ün kazanması beklenilmektedir (Mangır, 2009).

BÖLÜM 3: ŞAMAN KÜLTÜRÜNÜN GÜNÜMÜZDEKİ MODA VE TEKSTİL ÜRÜNLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

3.1. Phaa Phii Mon

Şaman şalları, fiziksel bir yaralanmayı veya akıl hastalıklarını iyileştirmede ve kötü ruhları kovmak gibi farklı şifa ritüellerinde kullanılmaktadır. Houaphon eyaletinde birçok etnik grubun bu şallara benzer tasarımı ve ritüelleri olduğu bilinmektedir. Şalların özelliği ise ipek ve el yapımı olmalarıdır. Üzerlerindeki desen geometrik şekillerden oluşmaktadır. Desenlerin içeriğinde bazı figürler dikkat çekmektedir. Bunlar; iki başlı tepeli nehir ejderhaları, hamile yılanlar, ruhani varlıklar, efsanevi yaratıklar ve bitki desenleridir. Bu figürler, kötü ruhlardan korunmak için kullanılmaktadır (Kids, Labor, and Hill Tribe Cultures, 2018).

Şekil 31: Şaman Şalları

Kaynak: <https://hilltribeart.com/shaman-healing-cloths>

3.2. Nicholas & Christopher Kunz

Nicholas ve Christopher Kunz 2014 yılında yerli halk gruplarının kabile yaşantılarından etkilenip manevi köklerini keşfettiklerini ifade etmişlerdir. Koleksiyonlarında, şaman kültürünü yansıtan parçaları kullandıkları görülmektedir. Genel olarak esinlendikleri unsurlar deri parçalar, saçaklı iplikler, hayvan tüyleri, geniş ve asimetrik kesimler,

ayinde kullanılan giysilerdir. Kafalarında kullandıkları parçalarda ise ayinden kullanılan “şaman başlığı” ile bütünlük yakalamak istediklerinin yanı sıra botlarındaki deri ipliklerde ayinlerde giydikleri botlarla ilişki kurulduğu görülmektedir (Marienela, 2014).

Şekil 32: Nicholas K Spring 2014 Ready-to-Wear

Kaynak: <https://www.marienela.net/nicholas-k-spring-2014-shaman-diyinn-diyine/>

3.3. KTZ

KTZ AW15 koleksiyonunda şaman kültürünün günümüze yansımaları görülmektedir. Tasarımcı şaman kültüründen ilham alarak modern tasarımları bir araya getirmektedir. Desenler, şamanların başlarına taktıkları hayvan boynuzları, manyakların üzerine diktikleri hayvan kemikleri ve davul üzerine çizdikleri desenlerle örtüşmektedir. Pantolon ve ceket üzerindeki semboller ise davulun üzerindeki sembollerle aynıdır. Tasarımlarda daha büyük ve çarpıcı şekilde kullanılması etnik bir his uyandırmaktadır. Püskül ve saçaklı görüntü detayı şaman kültürünün en belirgin unsurlarındandır. Şaman kostümlerinde genel olarak deri kullanımının yaygın olduğu bilinmektedir. Koleksiyonda da neredeyse tüm ürünlerde deri detaylara yer verilmektedir. Günümüz teknolojisi ile giysilerin üzerine yapılan işlemler, daha iyi bir görüntü oluşturmaktadır

Şekil 32: KTZ Aw-15 Koleksiyon

Kaynak: <https://K-T-Z.Co.Uk/Collections-Season/Aw15-Menswear/>

3.4. Gyo Yuni Kimchoe

Gyo Yuni Kimchoe markası, tasarımcılar “Gyo Kim ve Ravenbourne Yuni Choe” tarafından kurulmuştur. Felsefeleri yaşam ve doğadır. Genellikle bütün sezonlarında suni deri ve kürkleri kullandıkları gözlenmektedir. Gyo Yuni AW15, koleksiyonunda şaman kültürü ve bilim arasındaki ilişkiden ilham almaktadır. Şaman kültüründe güçlü ve korumacı olarak kabul edilen kırmızı rengin koleksiyonda sıkça yer bulduğu

görülmektedir. Kullandıkları başlıklarda şamanların ayin sırasında taktıkları hayvan boynuzlarına benzemektedir. Etek uçlarında ki hayvan tüyleri ve püsküller adeta bir manyak giyilmiş havası vermektedir. Bol kesimler, palto ve pelerin gönümü de bu görüşü desteklemektedir (Collection Gyo Yuni Kimchoe, 2015).

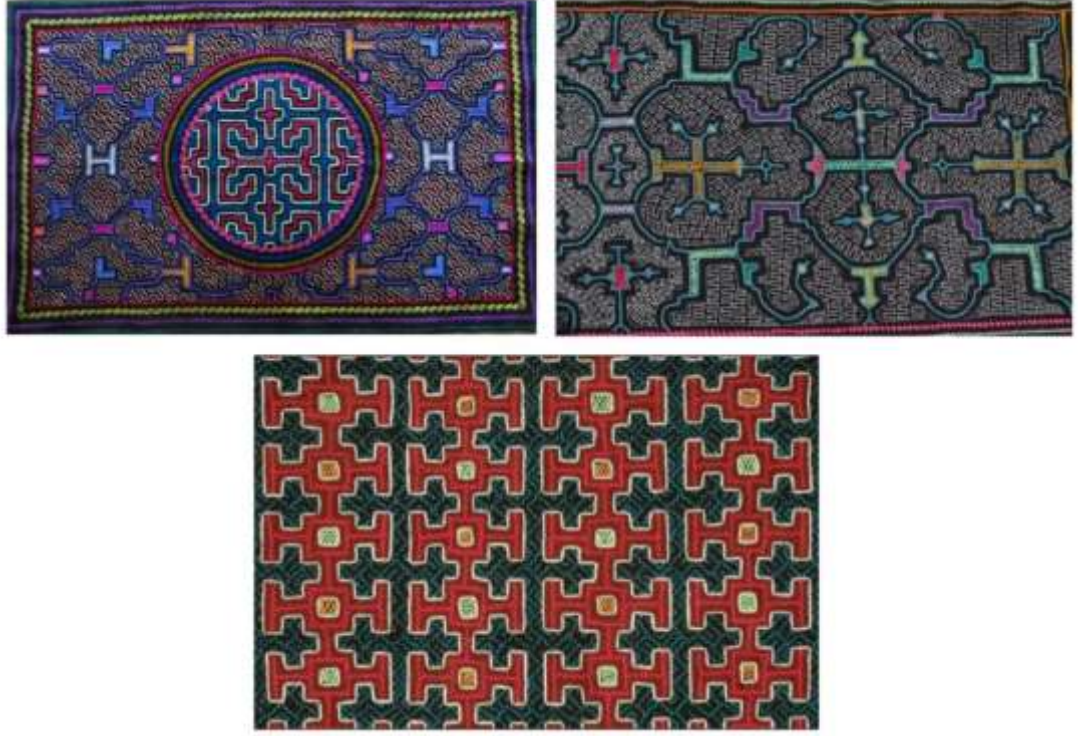

Şekil 33: Gyo Yuni Kimchoe Aw/15

Kaynak: <http://dashmagazine.net/?p=12826>

3.5. Shipibo Halkı Halıları

Şamanizm'in tüm mistik özellikleri somutlaştırılarak dokunan halılar üzerinde de başarılı bir şekilde gösterilmiştir. Dokunan bu desenlere “Shipibo” desenleri denilmektedir. Halı desenlerinin insanlar üzerinde fiziksel, zihinsel, duygusal ve ruhsal rahatsızlıklara iyi geldiğine inanılmaktadır. Her desen kendi içinde farklı bir anlam taşımaktadır. Bu halıların birçok kullanım alanı vardır. Etek, masa örtüsü, yatak örtüsü, duvar halısı ve törenlerde kullanıldığı bilinmektedir.

Şekil 34: Shipibo Desenleri

Kaynak: <https://www.selvedge.org/blogs/selvedge/weaving-medicine-the-healing-textiles-of-peru-s-shipibo-tribe>

3.6. Philippo Gifford

Gifford, koleksiyonunda %80 oranında el dokuması kullanılmaktadır. Koleksiyonuna hakîm olan kimonoların Shipibo topluluğundan esinlenerek hazırlandığı görülmektedir. Shipibo halkını temsil eden en önemli özelliklerden biri giyimleri ve kumaşlarında bulundurdıkları özel sanatsal desenleridir. Kimonoların şamanların giydikleri manyakın kesimine çok benzediği görülmektedir. Kahverengi, yeşil, mavi tonları hakîmdir. Şamanizm'in en önemli unsurlarından olan doğa, kimonoların arka bedeninde desen olarak yerini almaktadır. Desenlerin yuvarlak ve oval görüntüsü şaman davulunu anımsatmaktadır. Çemberin içine alınan desenler şaman davulunun üzerine çizilen özel simgelerle benzerlik göstermektedir. Bu kaftanlarda sade bir görüntü hakîmdir ancak kaftan asimetrik bir görüntüye sahiptir. Ayinler sırasında yüzlerini veya başlarını kapatan bazı şaman toplulukları da bulunmaktadır. Kaftanda baş kapatılarak gizemli bir

görüntü elde edilmektedir. Arka bedende kullanılan sembollerde, şaman davulundaki sembollerden esinlenildiği görülmektedir (natural rough, 2018).

Şekil 35: Shipibo Kimono Koleksiyonu 1

Kaynak: <https://nomadicfriends.com/collections/men/products/armus-hood-desert-sand>

Şekil 36: Shipibo Kimono Koleksiyonu 2

Kaynak: <https://nomadicfriends.com/collections/men/products/armus-hood-desert-sand>

3.7 Valentino, Lanvin, Christian Dior Markalarının Şaman Kültüründen Etkilendikleri Aksesuarları

Şekil 37: Dior Koleksiyonu

Kaynak: <https://www.vogue.com/article/fashion-runway-shaman-talisman-necklaces-fall-2017>

Christian Dior, koleksiyonda aksesuar olarak kullandığı yusufçuk oldukça dikkat çekicidir. Şaman kültüründe yusufçuk g     bir ruh hayvanı olarak bilinmektedir. Şamanların erk hayvanı olan yusufçuk farklı alemler arasındaki yolculuğu temsil etmektedir. Kolyenin takılmış olu u yer g rtlak kısmı, i  sesinizden konuşabilmek anlamını ifade etmektedir.

Şekil 38: Lanvin Koleksiyonu

Kaynak: <https://www.vogue.com/article/fashion-runway-shaman-talisman-necklaces-fall-2017>

Şaman kültüründe tüy ilahi bir işaret olarak bilinmektedir. Ulu ruh ile iletişimi de temsil etmektedir. Tüy ile tesadüfen karşılaşıldığında melekler alemi ile iletişime geçildiğine inanılmaktadır. Tüyü takmak ya da sahip olmak iyi bir şeylerin olacağına işarettir. Her tüyün farklı bir anlamı vardır. Örneğin; kartal tüyü, kutsallığı ve kutsamayı temsil etmektedir. Baykuş tüyü ise bilgeliği temsil etmektedir. Kumru ve güvercin ise dostluğu ve aşkı temsil ettiği düşünülmektedir.

Şekil 39: Valentino Koleksiyonu

Kaynak: <https://www.vogue.com/article/fashion-runway-shaman-talisman-necklaces-fall-2017>

Kırmızı renk şaman kültüründe oldukça önemli bir renktir. Gerektiği kadar kullanılırsa çok güçlü bir koruma özelliğine sahip olduğu düşünülmektedir. Kırmızı rengi kullandıkları bölgeleri korunmak amaçlı özellikle seçerler. Valentino ise kırmızı rengi kolyede kullanmıştır (Bobb, 2017).

BÖLÜM 4: TASARIM VE UYGULAMA

4.1. Tasarım Planlaması Aşamaları

4.1.1. Hikâye Panosu

Şekil 40: Hikâye Panosu

Desen tasarımları hazırlanırken şaman kültürü ve bohem akımı giysileri, aksesuarları, yüzey süslemelerinden esinlenilmiştir. 9 desen tasarımında, tekrar edecek desenler için sınırlayıcı kutu tanımlanarak raport işlemi oluşturulmuştur. Bu 9 desen birleştirilerek patchwork desen oluşturulmuştur. Dijital baskı tekniği ile kumaşa basılmıştır ve tasarım 4'te kullanılmıştır. Desen 1'de raportlanarak hazırlanmıştır ve kumaşa dijital baskı tekniği ile basılarak tasarım 1 de kullanılmıştır.

4.1.2. Desen Tasarımları Geliştirme Süreci

4.1.2.1 Desen 1

Şekil 41: Desen Tasarımı 1

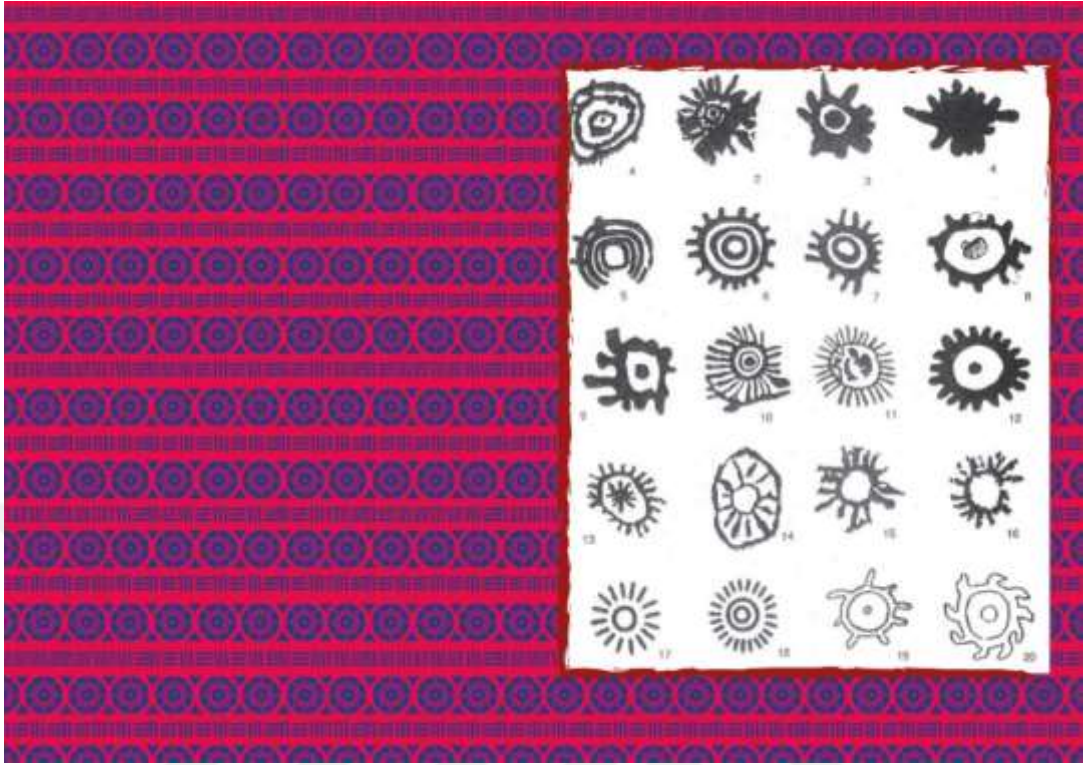
Kaynak: <http://www.antiktarih.com/2018/04/28/turklerde-agac-kultu-ve-hayat-agaci/>

Şekil 42: Desen 1 / Birim Motif

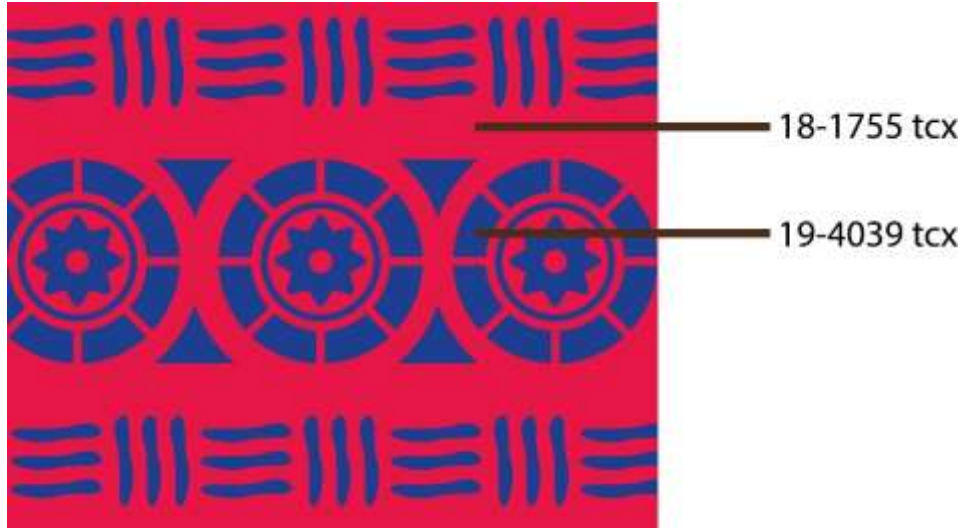
Desen ağaç dalları, çiçek motifi ve peyote bitkisinden esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.2 Desen 2

Şekil 43: Desen Tasarımı 2

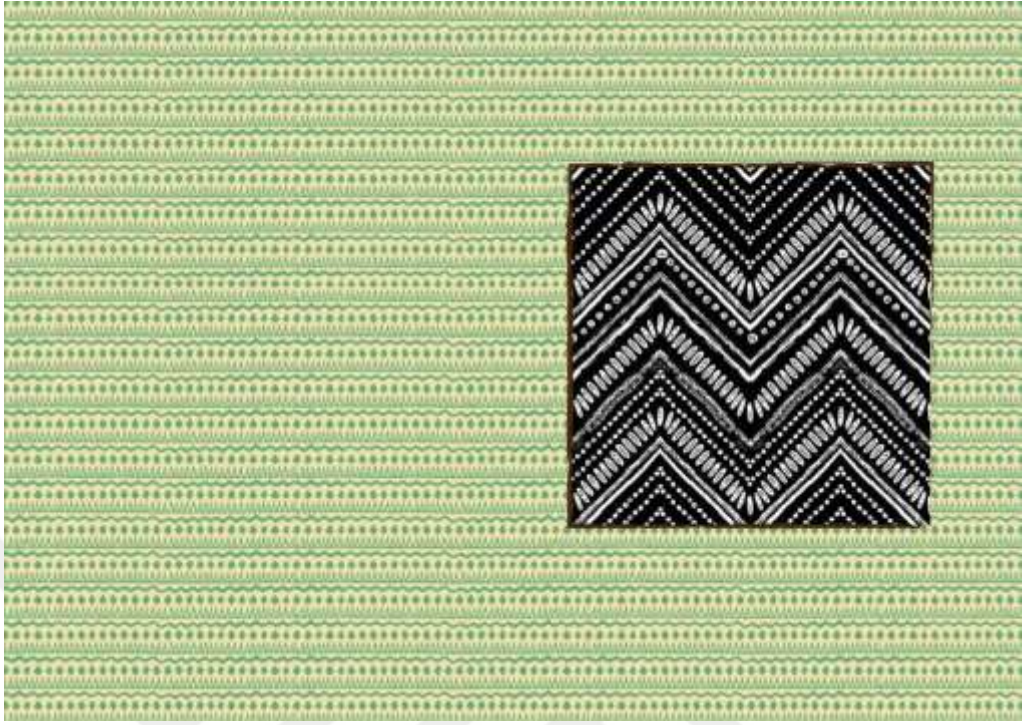
Kaynak. http://real.mtak.hu/10487/1/Shamans%20and%20Symbols1_pdfa.pdf

Şekil 44: Desen 2 / Birim Motif

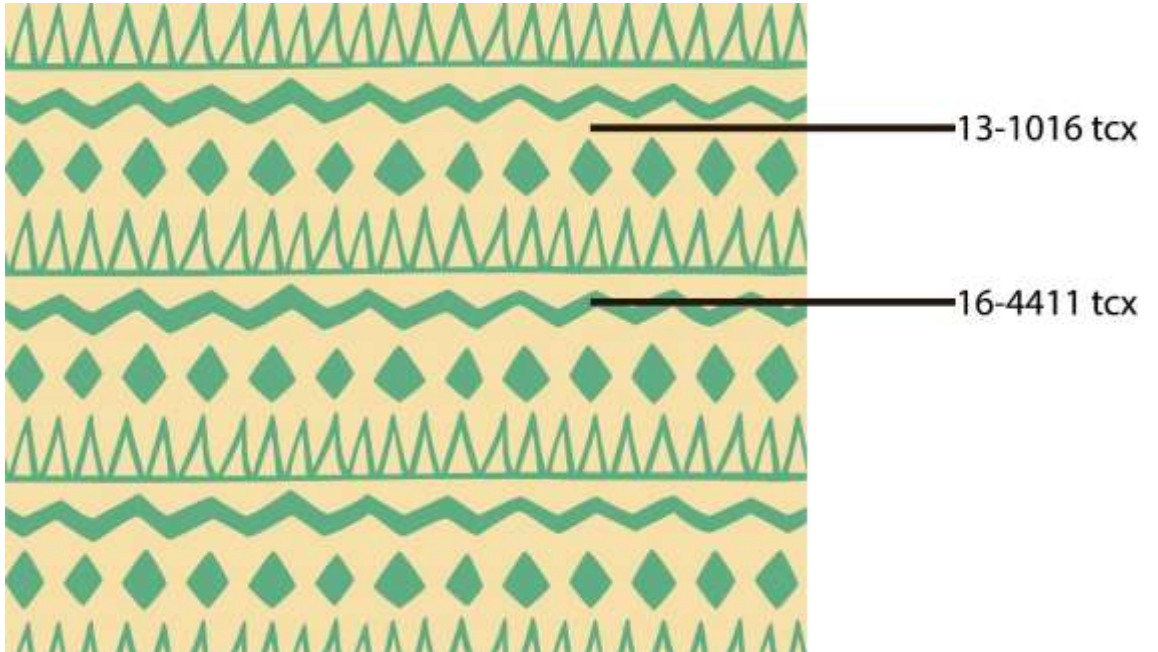
Desen, şamanların davulları üzerine çizdikleri figürlerden ve desenlerden esinlenerek oluşturulmuştur.

4.1.2.3 Desen 3

Şekil 45: Desen Tasarımı 3

Kaynak: <https://www.pinterest.co.uk/pin/497014508879208894/>

Şekil 46: Desen 3 / Birim Motif

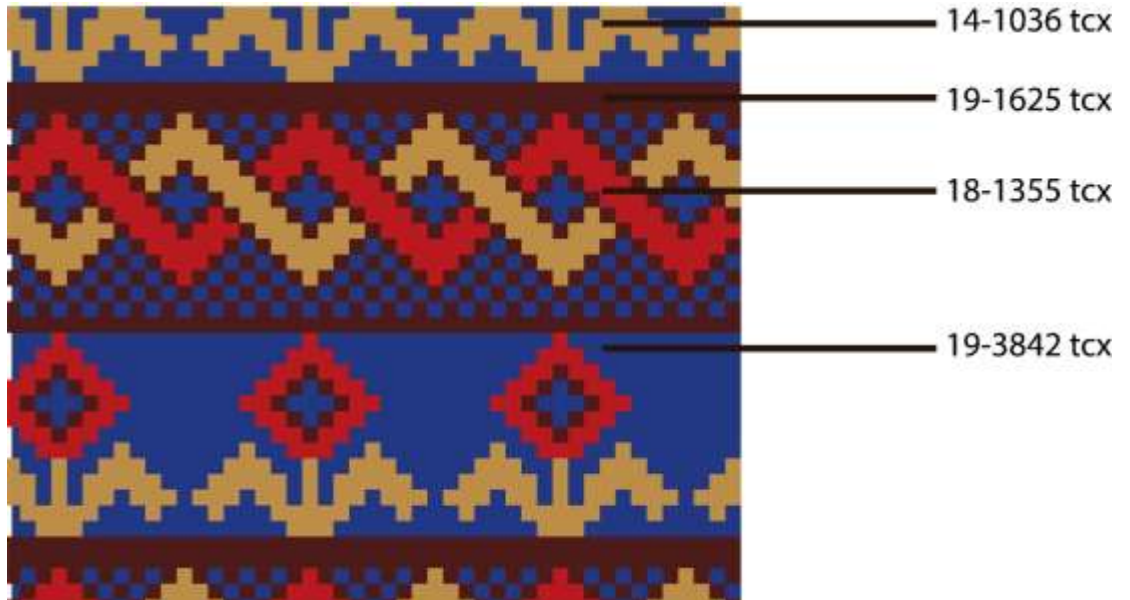
Desen, bohem akımının giysileri üzerindeki desenlerden esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.4 Desen 4

Şekil 47: Desen Tasarımı 4

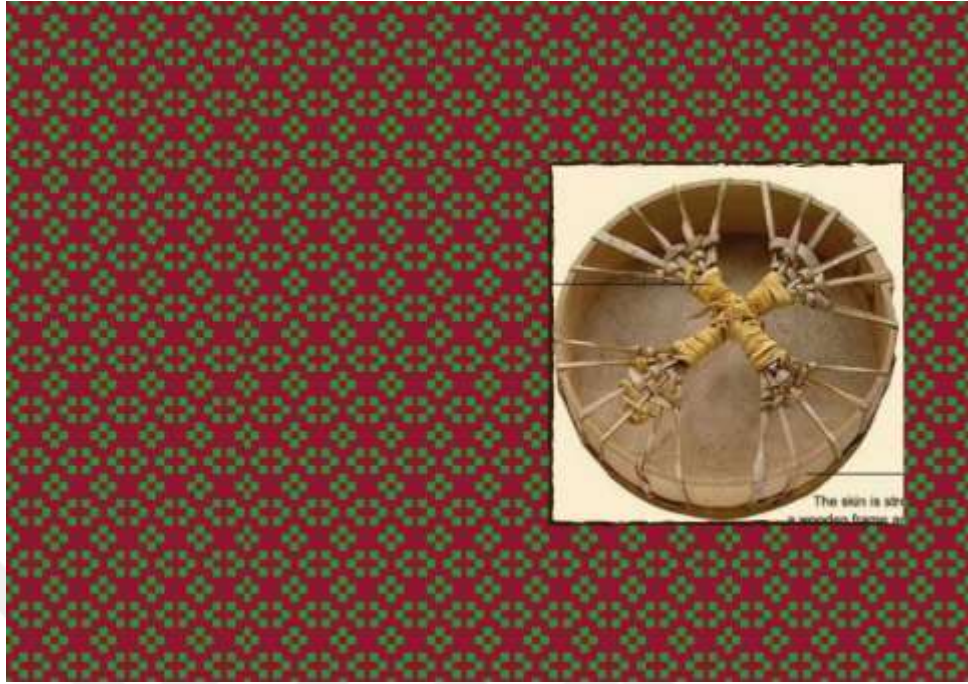
Kaynak. <https://chasecreek.com/cyr2latq/?k=Chaman-74-x-54-cm-Shipibo-tapestry-made-311753>

Şekil 48: Desen 4 / Birim Motif

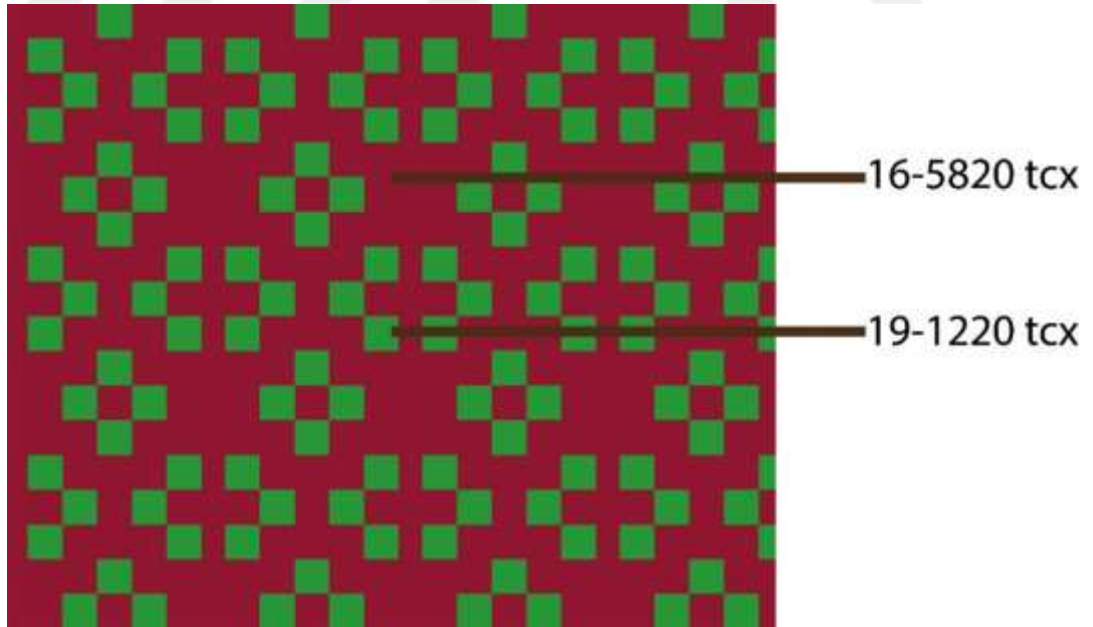
Desen, Shipibo kabilesinin halılarından, giysi desenlerinden, şallarından esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.5 Desen 5

Şekil 49: Desen Tasarımı 5

Kaynak: <https://instrumentsoftheworld.com/instrument/171-Shaman-Drum.html>

Şekil 50: Desen 5 / Birim Motif

Desen, şaman davulunun iç kısmından esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.6 Desen 6

Şekil 51: Desen Tasarımı 6

Kaynak:

https://www.academia.edu/11569647/Shamanhood_and_Art_Traditional_and_Contemporary_Arts_Artists_and_Shamans

Siyah

18-1034 tcx

Şekil 52: Desen 6 / Birim Motif

Desen, bir şamanın evinde bulunan kendi çizdiği desenlerden esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.7 Desen 7

Şekil 53: Desen Tasarımı 7

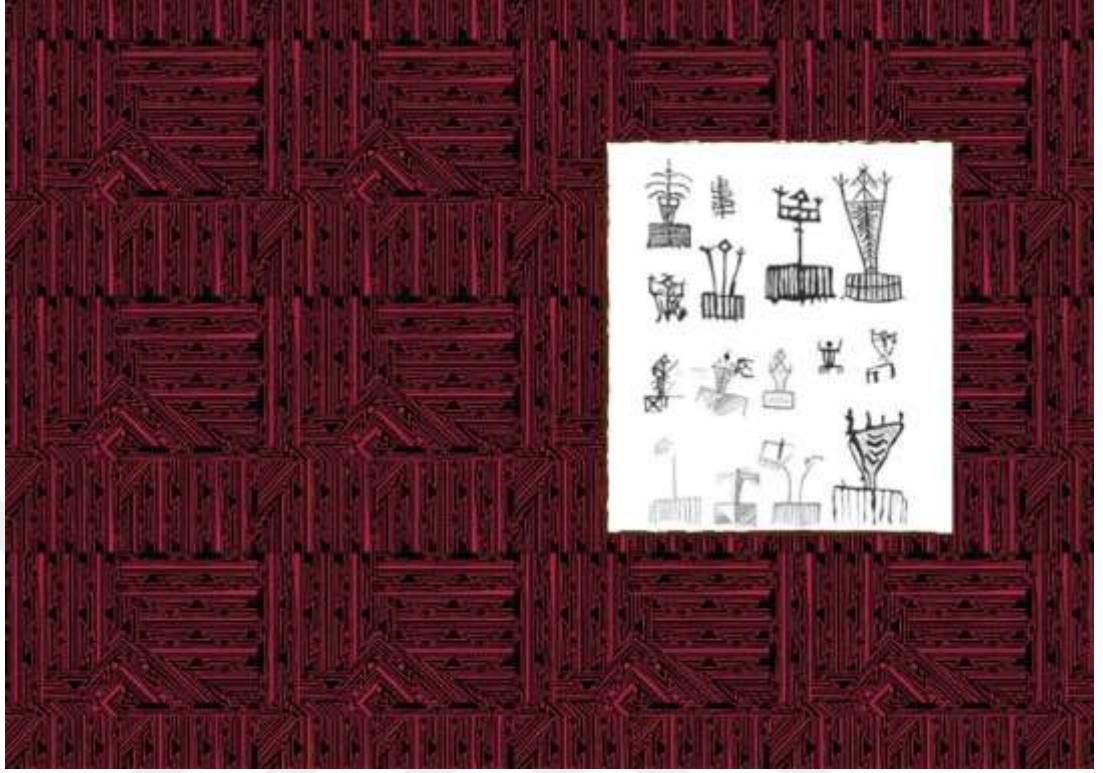
Kaynak: <https://www.pinterest.co.uk/pin/312437292873838241/>

Şekil 54: Desen 7 / Birim Motif

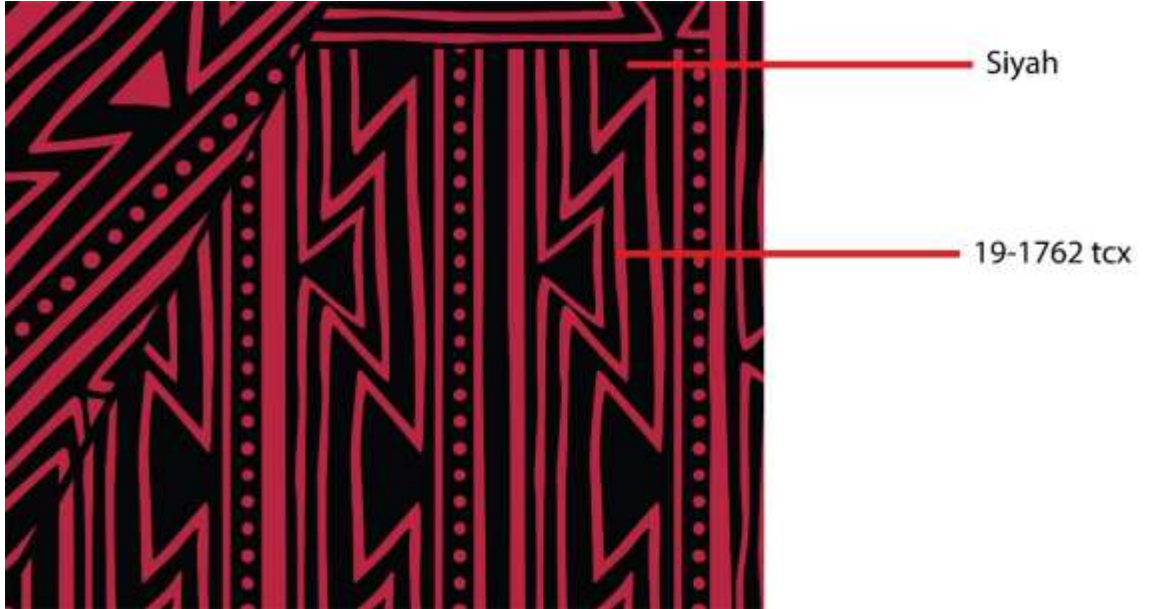
Desen, şaman giysileri üzerindeki süslemelerden esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.8 Desen 8

Şekil 55: Desen Tasarımı 8

Kaynak: http://real.mtak.hu/10487/1/Shamans%20and%20Symbols1_pdfa.pdf

Şekil 56: Desen 8 / Birim Motif

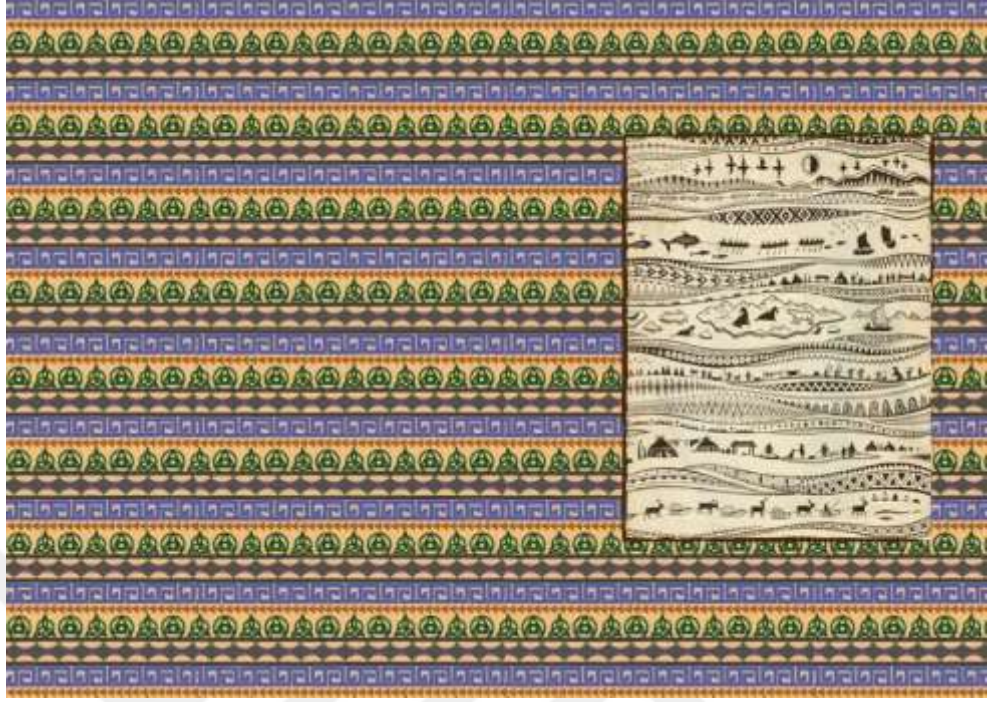
Desen, şaman davullarının üzerindeki figürlerden esinlenerek hazırlanmıştır.

4.1.2.9 Desen Patchwork

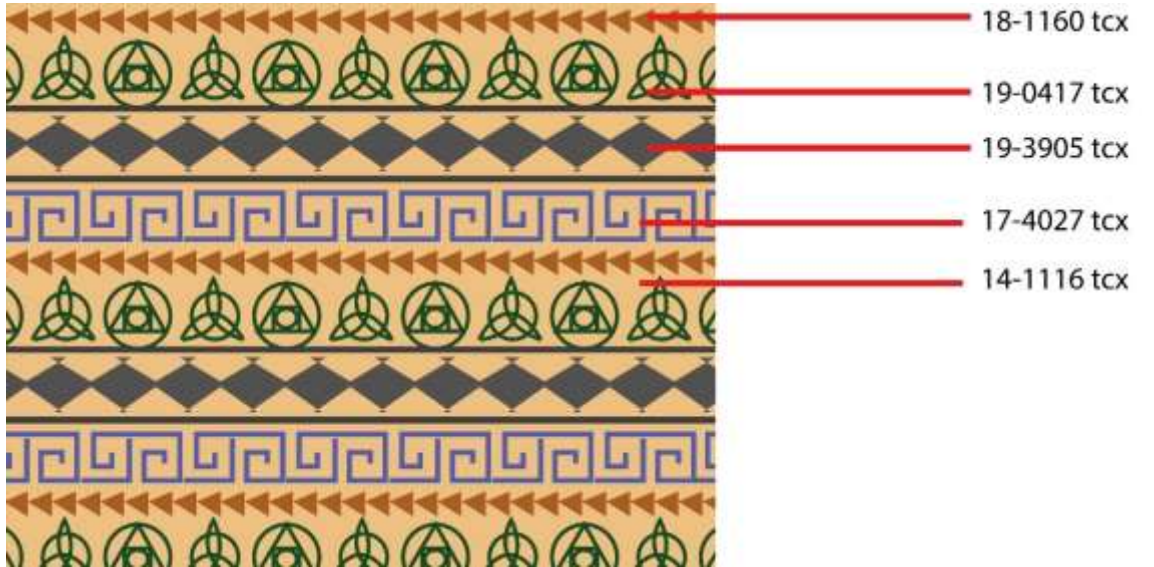
Şekil 57: Desen Tasarım Patchwork

4.1.2.10 Desen 10

Şekil 58: Desen Tasarımı 9

Kaynak: <https://www.pinterest.co.uk/pin/12173861485809393/>

Şekil 59: Desen 9 / Birim Motif

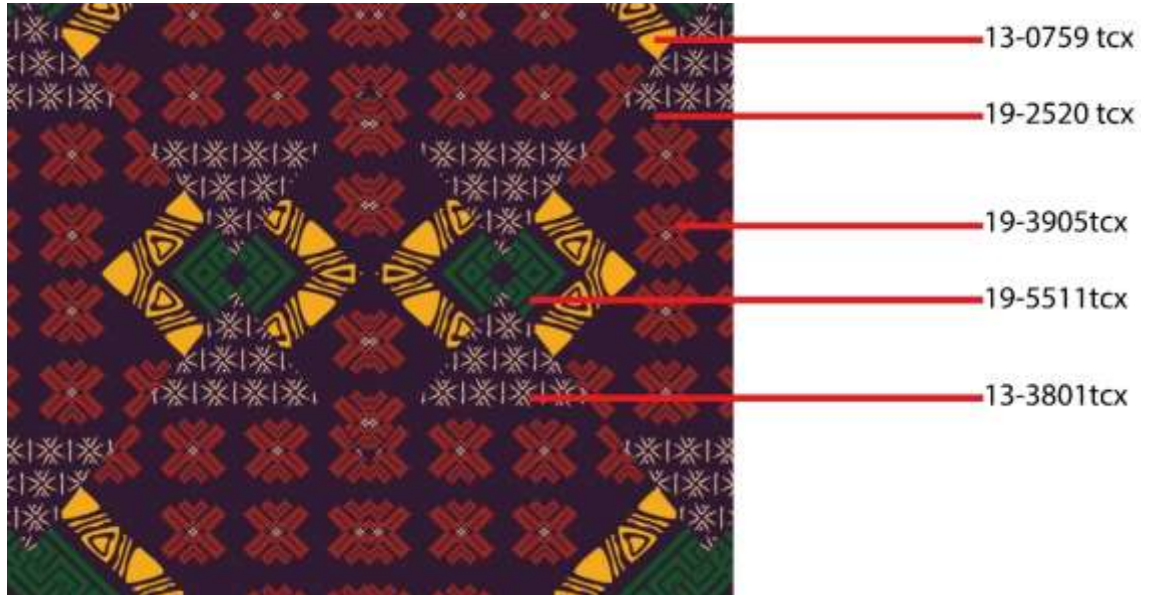
Desen, şaman davullarının üzerindeki figürlerden, giysileri üzerindeki nakış süslemelerinden esinlenerek hazırlanılmıştır.

4.1.2.11 Desen 11

Şekil 60: Desen Tasarımı 10

Kaynak: <https://sacredmedicineways.com/site/bio/>

Şekil 61: Desen 10 / Birim Motif

Desen, şaman şallarının desenlerinden esinlenerek hazırlanmıştır.

4.2. Tasarım Geliştirme Süreci

Şamanizm; ilkel dönemlerde görülen, ruhlar ve insanlar arasında iletişim kurulduğuna inanılan ve hasta insanları iyileştirme yeteneğine sahip oldukları düşünülen inanç sistemidir. Ata ruhlarına ve doğa varlıklarına inanan bir dindir. Şaman kültürünün tüm özellikleri ve sistemleri incelendikten sonra, şaman kültürü ve bohem akımı bir araya getirilerek iki farklı temadan yararlanılmıştır. Bu temaların özellikleri birbirine uyarlanarak günümüz modasına uygun bir şekilde yeniden tasarlanmıştır. Hem desen hem giysi koleksiyonu oluşturulmuştur, etnik bir hava yaratılmıştır. Bu tasarımların ortaya çıkış aşamasında dikkat edilen birçok husus vardır. Şamanların giydikleri giysiler ve aksesuarlar, ayinler için özel olarak hazırlanmıştır. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak renkler ve desenler, giysinin kesim formları, aksesuarların üzerlerindeki takılar ve takıların anlamları incelenmiştir. Bohem akımı ile şaman kültürü giysileri bir noktada buluşturulmuştur. Her iki temada detaylar incelendiğinde, giysi formlarında bol kesimler ve salaş bir görüntü hakîm olmuştur. Her iki temada karışık ve fazla renk kullanılmıştır. Günümüzdeki tekstil ürünleri tasarımlarından da yola çıkarak salaş kesimler ve bolca renk kullanıldığı incelenmiştir. Bu koleksiyon oluşturulurken Şamanizm'in tüm zenginlikleri ile bohem akımının en önemli özelliği olan rahatlık düşüncesi birleştirilmiştir. Kumaş seçimi de ağırlıklı olarak salaş ve dökümlü bir yapıya sahip olan viskon veya viskon pamuk karışımı yönünde yapılmıştır. Tek tek temalardan esinlenilerek stilize edilen 9 desen kumaş üzerinde baskı, dokuma, nakış, örgü tekniği ile uygulanmıştır. Şaman kültürü kıyafetlerinin, bohem akımı özellikleri ile bağdaştırılması üzerine “Ritüel” başlığı ile giysiler tasarlanmaya başlanmıştır. Giysilerin dikim aşamaları da tamamlandıktan sonra nakış tekniği ile son eklemeler yapılarak tasarımlar tamamlanmıştır.

Shamanic CULTURE

19-1121 tcx Siyah 19-2024tcx 16-1150 tcx 19-4726 tcx

Şekil 62: Tasarım 1

Şaman kültüründe, ayinlerde ve bazı şamanların günlük yaşantısında giydikleri manyak ile kendilerini kötü ruhlardan korudukları ve hatta bu özel giysi olmadan ayinleri gerçekleştiremeyecekleri bilinmektedir. Bu tasarım palto ve etek olarak iki parçadan oluşmaktadır. Palto tulumlama tekniği ile hazırlanmıştır; Alt kumaşta %100 koton, üst kumaşta ise %80 pamuk %20 viskon kullanılmıştır. Etek; %92 viskon %8 polyester kumaştan oluşmaktadır. Şaman kadınlarının giydikleri manyakların yaka kısmı incelendiğinde genelde kapalı olarak gözlemlenmiştir. Bu tasarım, giydikleri manyaktan esinlenerek boyun kısmı 4 adet düğme ile dik bir duruş formu sergileyecek şekilde tasarlanmıştır. Ancak yaka parçasının alt kısmından sonra salaş bir şekilde gelen ve etnik bir görüntüye sahip ön ve arka beden parçası da bohem akımının etkilerini taşımaktadır. Araştırmaların sonucunda elde edilen kırmızı rengin gücü inancı elde edilmiştir. Paltonun üzerindeki desen ise; kırmızı, yeşil, kahverengi, sarı ve siyah renklerden oluşmaktadır. Tasarlanan desen yorumlandığında da yeşil yapraklara sahip bir bitki ve etrafında kahverengi tonlarında kullanılan ağaç dalları görüntüsü verilmek istenmiştir. Şamanizm’de doğaya oldukça saygı duyulmaktadır ve birçok alanda çeşitli bitkilerden yararlanılmaktadır. Kullanılan yaprak formu ise ayinlerde esrime sırasında kullandıkları “peyote” bitkisinden esinlenilmiştir. Tasarımın diğer parçası etek yorumlanacak olursa; uzun salaş ve rahat bir kesim tercih edilmesinin nedeni olarak bohem akımının öne çıkan özellikleri olduğu söylenebilir. Ön kısmında bir düğüm, bağlama gibi formlara yer verilmiştir. Bunun nedeni ise Şamanizm’de çaput bağlama geleneğinin yansıtılması ve bohem akımının dağınık salaş görüntüsünün elde edilmek istenmesidir. Ön kısmında sarı, yeşil ve kırmızı renklerden oluşan uzun şeritlere yer verilmiştir. Bu uzun şeritlere birçok manyakta rastlanabilmektedir. Kollarda, etek uçlarında, sırt bölgesinde, giysinin birçok yerinde bazen dikilerek bazen düğümlenerek şeritler kullanılmıştır. Ayakkabı ise kendilerini korumak amacı ile kullandıkları, genelde göğüs kısmına taktıkları, bazen maske olarak kullandıkları metal parçalardan esinlenilerek yapılmıştır. Tasarım, bohem akımı ve şaman kültürü giysileri harmanlanarak hazırlanmıştır.

4.2.2 Tasarım 2

Şekil 63: Tasarım 2

Bohem akımının en belirgin özellikleri; çok renklilik, rahat giysiler ve modanın daha az ön planda oluşu, daha çok yaşam tarzlarını yansıttıkları bir giyim tarzı olarak gözlemlenmiştir. Tasarım panço ve etek olarak iki parçadan oluşmaktadır. Panço tasarlanırken gerek formundan, gerekse renklerin kullanımı bir kaftanı andırdığından ötürü, hem şaman kültürünü hem de bohem akımını iyi yansıtacağı düşünülmüştür. Pançonun sol tarafındaki parça tamamen dokuma, örme, baskı ve nakıştan oluşmaktadır. Pançonun sağ kısmına gelirse asimetric ve salaş bir görüntü hakîm, bohem akımının izleri burada görölmektedir. Etekte; %92 viskon %8 polyester kumaş kullanılmıştır. Kemerin önünden sarkan uzun sarı ipler, manyakların kemerlerinden sarkan kumaş parçalarından esinlenilmiştir. Etek ucu asimetric kesim olarak tasarlanmıştır. Bunun nedeni ise bohem akımında bu tarz kesimlere fazlaca rastlanmasıdır. Ayakkabı ise bohem akımında yaygın olarak kullanılan yüksek topuklu olmayan kovboy çizmeleri olarak tasarlanmıştır.

4.2.3 Tasarım 3

Şekil 64: Tasarım 3

İncelendiği üzere, kuş ve kuş tüyü şaman kültüründe çok önemli bir yere sahiptir ve birçok anlamı vardır. Kuş kutsal bir varlıktır, ayinlerde suretine girdikleri hayvanlardan biridir. Özellikle kullandıkları başlıklarda kuş tüylerine çok fazla yer vermişlerdir, nazardan koruduğuna inanmaktadırlar. Bu sebeplerden ötürü şaman ayinlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Tasarım, kazak ve pantolon olarak iki parçadan oluşmaktadır. Bohem akımında örgülü kıyafetler kullanılmaktadır, kazak tamamen örgü tekniği ile yapılmıştır. Üzerinde kullanılan renklerde bohem akımını yansıtmaktadır. Örgünün deseni ise şaman kültürü ve bohem akımının bir araya getirilip desenlerinden ve renklerinden yararlanılarak tasarlanmıştır. Pantolon ise %92 viskon %8 polyesterdir. İspanyol paçadan esinlenerek tasarlanmıştır. Bohem akımı rahat giyimi temsil ettiğinden ispanyol paça pantolonlar sıkça kullanılmıştır. Pantolonun bel detayı, kemer kısmından ön tarafa doğru sarkan kuş tüylerinden ve değerli taşlardan oluşmaktadır. Bohem akımında bolca takılar ve aksesuarlar yaygındır. Tüy ve taşlar bir araya getirilerek pantolonun ön kısmı süslenmiştir. Pantolonun yan kısmında nakış detayı dikkat çekmektedir, dökümlü görüntü nakış detayı eklenerek sade bir şekilde şaman izleri yansıtılmak istenmiştir. Ayakkabı deriden ve kat kat buruşuk bir şekilde tasarlanmıştır, bohem ve şaman kültürünün ortak bir yanı olan botların ikisinde de alçak topuk kullanılması tercih edilmiştir. Çantanın detaylarında şatafatlı takılar göze çarpmaktadır. Hayvan tüyleri ve boncuklar, şaman kültüründe kullanıldığı haliyle yansıtılmaya çalışılmıştır. Şamanların hayat ağacına dilek dileyip çaput bağlama geleneğinin izleri, çantanın ucundan sarkıtılan boncuklar ve ipler ile gösterilmiştir.

4.2.4 Tasarım 4

Şekil 65: Tasarım 4

Bohem akımı denildiğinde akla ilk gelecek özelliklerden bir tanesi, tasarımlarda karışık desenler kullanılmasıdır. Birkaç desenin birleşimi ile oluşan yeni desenler, içinde birçok rengi barındırmaktadır ve bu desenlerin daha çok etnik desenler olduğu bilinmektedir. Tasarım tek parça elbise olarak %100 viskon kumaştan hazırlanmıştır. Kemer görüntüsü, kafalarına sardıkları bezlerle bağdaştırılmıştır. Elbisenin alt kısmında 8 farklı desen çalışılmıştır. Şaman giysileri üzerindeki desenler tek tek incelenerek tasarlanmıştır. Alt parçanın olduğu kısımda desenlerin etrafında dantel detaylar bulunmaktadır.

4.2.5 Tasarım 5

Şekil 66: Tasarım 5

Bu tasarımda elbise tek parça olarak %100 viskon kumaştan tasarlanmıştır. Bohem akımının yaygın kullanılan renklerini yansıtmaktadır. Moda akımını incelediğimizde uzun elbiseleri tercih ettikleri ve birçok desenden yararlandıkları görülmüştür. Tüm bunlardan esinlenilerek rahat kesim ve uzun bir elbise modeli tasarlanmıştır. Elbisenin st kısmı şaman kültürünü yansıtmaktadır. O dönemden günümüze kadar uzanan bu desenler şu anda halı, kilim ve şal gibi birçok tekstil ürününün üzerinde görülmektedir. Bu desen oluşturulurken kilim desenlerinden esinlenilmiştir ve nakış yöntemi ile elbisenin üzerine işlenmiştir. st kısımda şaman kültüründen, alt kısımda ise bohem modasının esintilerinden yararlanılarak tasarım oluşturulmuştur.

4.2.6 Tasarım 6

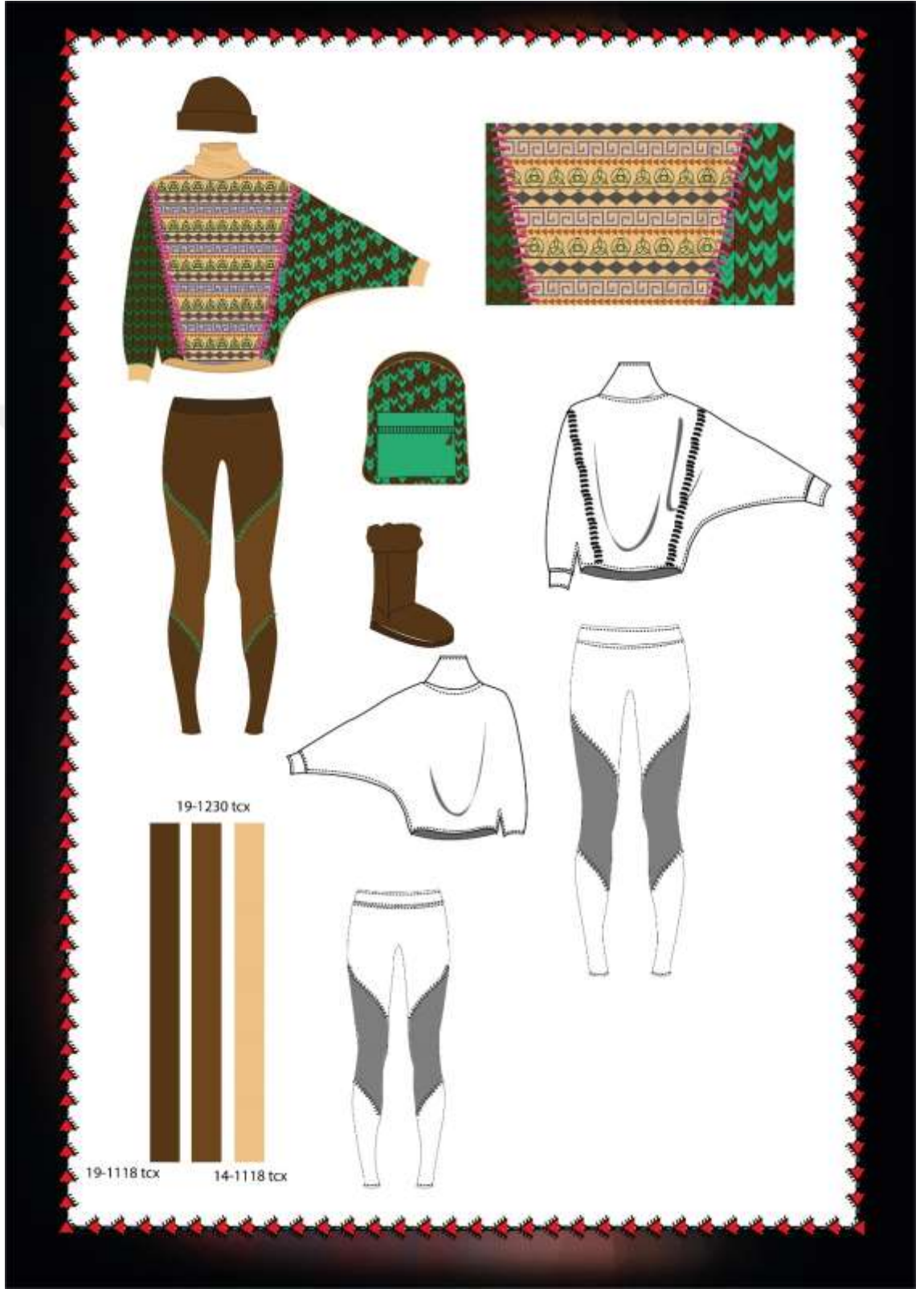

Şekil 67: Tasarım 6

Bu tasarım yelek ve etek olarak iki parçadan oluşmaktadır. Her iki parçada da %92 viskon %8 polyester kumaş kullanılmıştır. Üst parçada yaka kısmında nakış kullanılmıştır. Nakış şaman davullarının üzerindeki sembollerden etkilenilerek hazırlanmıştır. Yeşil ve kahverenginin kullanımı ise bohem havasını yansıtmaktadır. Etek uzun, salaş ve asimetrik olarak tasarlanmıştır, bel kısmında bir büzgü detayı bulunmaktadır. Şaman kültüründe kuş kavramın ve kuş tüyünün çok önemli olduğu incelenmiştir, bohem akımında da kuş tüyü sıkça kullanılmıştır.

4.2.7 Tasarım 7

Şekil 68: Tasarım 7

Bu tasarım iki parçadan oluşmaktadır. Kazak; kollar tamamen el örmesinden yapılmıştır ve renkler bohem akımından esinlenilmiştir. Kollar yarasa kol ve düşük omuz olarak tasarlanmıştır. Kazağın beden kısmı ise şaman davullarının üzerindeki sembollerden, kostümlerin üzerindeki desenlerden ve hatta ayin sırasında yüzlerine çizdikleri desenlerden esinlenerek tasarlanmıştır. Kolların ve bedenin birleştiği yerde pembe renkte görülen süs dikişi ise karışık bir görüntü elde etmek amacı ile yapılmıştır. Tayt; açık kahverengi ve koyu kahverengi yani toprak tonları kullanılmıştır.

4.2.8 Tasarım 8

Şekil 69: Tasarım 8

Bu tasarım üst parça boyundan askılı bluz, alt parça ise pantolondan oluşmak üzere iki parça olarak hazırlanmıştır. Bluzun göğüs kısmındaki formunda katlı bir görünüm elde edilmiştir. Sırt kısmı bele kadar açık olarak tasarlanmıştır. Pantolonun kemer kısmı uzun bırakılarak, şerit bir kumaş parçası görüntüsü elde edilmek istenmiştir. Manyaklarda bu kumaş parçaları kullanılmaktadır. Kesimi bol ve rahattır, bohem akımında rahat ve bol paça pantolonlar kullanılmaktadır. Desenin renkleri bohem akımının hakîm olduğu renklerden oluşmaktadır. Desen tasarımı yapılırken şaman manyaklarının üzerindeki desenler, motifler, figürler ve bu kültüre sahip olan kabilelerin giyim tarzlarından esinlenilmiştir. Çantanın dış kısmı tamamen püsküllerden oluşmaktadır. Püskül detayı, Şaman kültüründeki kumaş parçalarının manyaka düğümlemesi ile benzetilebilir. Bohem akımında da oldukça kullanılmaktadır.

4.3. Gerçekleştirme ve Tasarımların Görselleri

Şekil 70: Tasarım 4 Dikilmiş Ürün

Şekil 71: Tasarım 4 Detaylar

Şekil 72: Tasarım 1 Dikilmiş Ürün

Şekil 73: Tasarım 1 Detay

SONUÇ

Her toplumun temeli olan kültür, eski çağlardan beri bazı değişikliklere uğrayarak günümüze aktarılmıştır. Şamanizm öğeleri Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar uzanmaktadır. Geçmişten bugüne, şamanların giydikleri kıyafetleri birçok etkileşim sonucunda benzerlik ve farklılıklar gösterebilir ulusal bir kimlik niteliğini tamamen kaybetmemiştir. Şamanizm'in inançları dahilinde çeşitli uygulamaları vardır; Kişinin doğaüstü güçlerle iletişime geçerek onlardan yardım istemesini sağlayan araçlara sahip olduğuna inanmaktadırlar. Geçmişte gerçekleştirilen şamanik uygulamalar, ruhsal ve fiziksel sağlık problemlerine karşı çözüm arayan insanların dikkatini çekmiştir. Yıllarca yoga, meditasyon ve dualar okuyarak sonuç almaya çalışmak yerine, insanlar bu tür şamanik uygulamaları birkaç saat deneyerek hızlıca sonuç alabileceklerine inanmaktadırlar. Şamanizm'in popüleritesinin yeniden canlanmasının nedenlerinden biri de budur. Şamanizm'in, kişinin doğaüstü güçlerle iletişime geçerek onlardan yardım istemesini sağlayan araçlara sahip olduğuna inanmaktadırlar.

Şaman kültürünün izleri neredeyse tüm topluluklarda görülmektedir. Sanatsal, edebiyat, din gibi birçok alanda izlerini tarih boyunca taşımışlardır. Şaman kültüründen günümüze aktarılan birçok özellik ve sembol özellikle Türk kültürünün birçok alanında kendini göstermektedir. Şamanların ayinler sırasındaki dansları, ruhsal boyuta geçiş esnasında yaşanan aşamalarda giysilerinin ve aksesuarlarının ne anlam ifade ettiği, giysiler ve aksesuarlar tasarlanırken hangi materyallerden yararlandıkları üzerindeki renkler ve anlamları detaylandırılarak incelenmiştir.

Moda denildiğinde ilk akla gelen kıyafet olsa da moda birçok alanda faaliyet göstermektedir. Sanat, müzik, tiyatro, edebiyat, mimari gibi kapsamlı alanları etkisi altına almaktadır. Her alanının belli süreler içerisinde kendine has bir modası olmaktadır. Toplumun kültürel değerlerini yansıtmakta olan sembollerin, tekstil tasarımcıları tarafından sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve geleceğe aktarılması çok önemlidir. Moda zaman içinde kendini tekrar ettiğinden dolayı geçmiş dönemlerde kullanılan trendler veya desenler tasarımcılar tarafından tekrar kullanılmaktadır. Giysi alanında moda; özgün bir tarzda tasarlanmış bir giysi kombini olarak ifade edilse de; 1400'lerden günümüze farklı dönemlerde insanlar tarafından en çok tercih edilen

giysileri kullanma anlamını taşımaktadır. Moda trendleri geçmişten günümüze önemli ölçüde değişiklik göstermekte ve her yıl çeşitli moda trendleri eklenmektedir. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren gelişen moda akımları sürekli takip edilen bir sektör haline gelmiştir.

Şaman kültürünün desenleri, motifleri, giysi formları, kullandıkları aksesuarlar ve ruhsal boyuttaki soyut kavramlar tasarımcılar için esin kaynağı olmuştur. Şamanizm’de hayvanlar çok önemli bir yere sahiptir ve güçlüdür. Şaman manyaklarında, hayvan figürleri veya kemikleri, başlıklarında tüyleri kullanılmıştır. İncelenen tasarımlarda daha çok bol kesimli, asimetrik ve salaş görünüm tercih edilmiştir, deri detaylar, hayvan tüyleri ve figürlerine yer verilmiştir.

Şaman manyakları, davulları, başlıkları ve kullandıkları aksesuarları incelenerek, 1950’li yılların moda akımlarından; Gerçeküstücülük akımı, bohem akımı ve eklektik akımları ile benzerlikler gösterdiği sonucuna varılmıştır. Şaman giysilerinde sonradan üzerine taktıkları demirden çeşitli parçalar ve hayvan kemikleri, renklerin ruhsal alemde önemi, davullarını eşleri olarak görmeleri gerçeküstü bir boyutu ifade etmektedir. Davullarından ve giysilerinden sarkıttıkları çeşitli bez parçalarından oluşan püskül detayları, neredeyse tüm manyakların bol ve rahat kesimli olması, tüy detaylarını ve deri parçaları kullanmaları, manyakların üzerlerinde bulunan çeşitli etnik motifler, bohem akımı ile benzerlik göstermektedir. Birçok farklı desen, figür ve materyal kullanımı ise Eklektik akımı ile benzerlik göstermektedir. Tüm akımlar incelenmiştir ve bohem akımı daha yakın bulunarak, şaman kültürü ve bohem Akımı özellikleri bir araya getirilerek günümüz tekstil ve modasına uyarlanmış ve geçmişin izleri günümüze taşınmıştır. Kumaş ve desen koleksiyonu hazırlanırken kısmı daha güçlü tutularak şaman kültürü ve bohem akımı yansıtılmıştır, gelecekteki tasarımlar için desen koleksiyonundan ilham alınabilir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, Ş. ve İ. Çetin. (2019). *Gerçeküstücülüğün Yenilikçi Giyim Modasına Etkileri*. İstanbul: İdil Yayınları.
- Alekseyev, N. A. (2013). *Türk Dilli Sibiryalı Halklarının Şamanizmi*. (M. Ergun, Çev.) Konya: Kömen Yayınları.
- Alım, M. (2009). *Bir Kültürel Coğrafya Çalışması: Iğdırda Nevruz*. Ankara: Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Coğrafya Eğitimi.
- Anohin, A. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. (E. Zekeriya, Dü.) Konya: Kömen Yayınları.
- Arıt, A. N. (2015). *Şamanın Kozmik Dünyası*. İstanbul: Ray Yayıncılık.
- Arslan, A. A. (2011). *Kızılderili ve Türk Şamanizmi*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Aslan, A. A. (2007). *Orta Asya Türk ve Amerika Kızılderili Şamanların Giysileri, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni Bildiriler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Bayat, F. (2006a). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Bayat, F. (2010b). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Şamanlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi C.III*, 44-52.
- Bayat, F. (2015c). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken.
- Bedir, C. (2016). *Şamanizm*. İstanbul: Festival Yayınları.
- Bobb, B. (2017). *fashion-runway-shaman-talisman-necklaces-fall-2017*, 12 eylül 2022 tarihinde <https://www.vogue.com/article/fashion-runway-shaman-talisman-necklaces-fall-2017> adresinden alındı
- Bohemian, B. (2022). *trendybohemian*. 3 mart 2023 tarihinde <https://trendybohemian.com/is-bohemian-style-still-in/> adresinden alındı.
- Buluç: (1971). Şamanizm. *İslam Ansiklopedisi*, 310–335.
- Castaneda, C., ve N. Erkmén. (2000). *Ixtlan Yolculuğu*. İstanbul: Söz Yayınları.

Chadwick, N. K., A. A. Çınar. ve G. Yamaç. (1996). Şaman. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 102-115.

J. Amber (2015). Gyo Yuni Kimchoe, 29 mart 2023 tarihinde thefashionscoutsept09: <https://thefashionscoutsept09.blogspot.com/2015/02/collection-gyo-yuni-kimchoe.html> adresinden alındı

Çeliksap: (1992a). Giyside Gerçek Üstü Arayışlar. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çeliksap: (2015b). Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü. *Aydın Sanat*, 57-64.

Çirkin: (2019). *Güney Sibiryaya Arkeolojisi ve Şamanizm*. İstanbul: YKY.

Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

KTZ. (2015). KTZ, 27 mart 2023 tarihinde <https://www.dazeddigital.com/fashion/article/28635/1/ktz-responds-to-outcry-over-inuit-design-rip-off> adresinden alındı

Demir, A. F., ve N. A. Çomak (2015). *Şaman ve Türk Dünyası*. Ankara: Bağla Yayıncılık.

Drury, N. (1996). *Şamanizm ve Şamanlığın Öğeleri*. (E. Şimşek, Dü.) İstanbul: Okyanus yayınları.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*. Ankara: İmge Kitapevi.

Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Ziya Gökalp Yayınları.

Gökalp, Z. (2010). *Türk Töresi*. İstanbul: Toker Yayınları.

Gömeç: (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4.

Görkem, İ. (1992). *Türk Dünyasında Yas Törenleri ve Ağıtlar*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.

Günay, Ü. (2007). *Türk Din Tarihi*. Rağbet Yayınları.

Güngör, H. (2002). *Eski Türklerde Din ve Düşünce*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Harner, M. (2014). *Mağara ve Kozmos*. İstanbul: Ray Yayınları.

Hassan, Ü. (1985). *Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hızlı Moda. (2019). *Hızlı Moda*, 23 ocak 2023 tarihinde wikipedia.org. adresinden alındı

İbrayev, Ş. (2001). *Orta Asya Şamanizminin Özellikleri, Uluslar Arası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu*. Muğla: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Türk Dünya Araştırmaları.

İnan, A. (1971). *Divan-ı Lûgat-it-Türk'te Şamanizme Ait Kelimeler*.

İnan, A. (2020). *Tarihte ve Bugün Şamanizm* (10 b.). Ankara: Altınordu Yayınları.

İngerman: ve Çetinkaya: (2012). *Şamanik Yolculuk*. İstanbul: Meta Yayınları.

Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Berikan Yayınları.

Art.H. (2018). *Kids, Labor, and Hill Tribe Cultures*, 19 aralık 2022 tarihinde hilltribeart.com: <https://hilltribeart.com/wordpress/?cat=12> adresinden alındı

Komsuoğlu, Ş., A. İmer, M. Seçkinöz, A. Aker, ve S. Etiler. (1986). *Resim II Moda Resmi Ve Giyim Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Korkmaz, E. (2016). *Şamanizm – Esrik Yolculuk*. İstanbul: Berfin Yayınları.

Mackenzie, M. (2017). *İzmler Modayı Anlamak*. (T. Mahmut, Çev.) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Mangır, A. F. (2009, 01 16). *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yavaş ve Hızlı Moda*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/selcuksbmyd/issue/26854/282493>. adresinden alındı.

Marienela. (2014, eylül 7). *nicholas-k-spring-2014-shaman-diyinn-diyine/*. marienela: <https://www.marienela.net/nicholas-k-spring-2014-shaman-diyinn-diyine/> adresinden alındı

Mihaly, H. (2015). *Şamanlar ve Semboller Kaya Resmi ve Göstergebilim*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Mihayl, H. (2001). *Sibirya Şamanizminde Doğa Tapınımı*, Çev. Gürbüz Erginer, *AÜDTCF Dergisi*, 209-225.

- Gifford, P. (2018). *Natural rough*. 12 kasım 2022 tarihinde <https://nomadicfriends.com/pages/natural-rough> adresinden alındı
- Noyan, B. (1971). *Bektaşilik ve Şamanizmle İlgili Bazı Konular*. İstanbul: Türk Folklor Araştırmaları.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Pamir, A. (2003). Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52 -158.
- Perrin, M. (2003). *Şamanizm* (11 b.). (B. Arıbaş, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Perrin, M. (2003). *Şamanizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi*. Konya: Kömen Yayınları.
- Pratt, C. (2007). *An Encyclopedia of Shamanism*. NewYork: Rosen Publishing Group.
- Radloff, W. (2012). *Türklük ve Şamanlık*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Rutherford, L. (2014). *Şamanik Yolun Çalışma Kitabı*. İstanbul: RM Yayınları.
- Sander, D., E. Wong. ve N. Yener, (tarih yok). *Kutsal Miras*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Sarıkcıoğlu, E. (1983). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Şeşen, R. (2017). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Tuna, E. (2000). *Şamanlık ve Oyunculuk* (1 b.). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Uraz, M. (1992). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Nadir Kitap, Mitologya Yayınları.
- Uzkov, E. (2013). *Style Eclectic*. dress-magazine.com: <https://dress-magazine.com/style/eclectic/> adresinden alındı
- Ünver, G. ve H. Güngör. (1998). *Türk Din Tarihi*. Kayseri: Laçın Yayınları.

Leonard, P. (2019). *Weaving Medicine*, 20 kasım 2022 tarihinde <https://www.selvedge.org/blogs/selvedge/weaving-medicine-the-healing-textiles-of-peru-s-shipibo-tribe> adresinden alındı

Wilhelm, V. R. (2001). *Moğolların Büyük Hanına Seyahat*. (E. Ayan, Çev.) İstanbul: Kronik kitap.

Yörükan, Y. Z. (2014.). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri – Şamanizm*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

